

Radboud Universiteit

Let alsjeblieft maar even op, NT2-leerders!

Een onderzoek naar het leren gebruiken van ‘alsjeblieft’ en ‘maar even’ in imperatieven.

Masterscriptie Taalwetenschappen - ‘Nederlands als Tweede Taal: Docent en Expert’

Student: Esther de Kerf
Studentnummer: 4580036
Datum: 28 juni 2022
Begeleidster: Prof. Dr. Helen de Hoop
Tweede lezer: Dr. Gijs Mulder

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterscriptie ‘Let alsjeblieft maar even op, NT2-leerders! Een onderzoek naar het leren gebruiken van ‘alsjeblieft’ en ‘maar even’ in imperatieven’. Deze masterscriptie heb ik geschreven in het kader van het voltooien van de master ‘Nederlands als Tweede Taal: Docent en Expert’ aan de Radboud Universiteit in Nijmegen.

Hoewel ik tijdens de bachelor ‘Taalwetenschap’ en de master ‘General Linguistics’ al veel geleerd had over tweedetaalverwerving, ben ik me gedurende mijn stageperiode als NT2-docent nog veel bewuster geworden van verschillende aspecten van de Nederlandse taal en de knelpunten die leerders van het Nederlands ervaren in de praktijk. Met mijn cursisten heb ik veel bijzondere, grappige en frustrerende situaties meegemaakt tijdens het oefenen met Nederlandse taalstructuren. Door deze situaties in de praktijk ben ik op het idee gekomen voor het onderwerp van deze scriptie. Ik besloot om Helen te benaderen met dit idee en zij reageerde ontzettend enthousiast en wilde mijn scriptiebegeleidster zijn. Ik wil haar hartelijk bedanken voor het eindeloze enthousiasme, het vertrouwen, het samen brainstormen over stimuli, de waardevolle feedback en het uiteindelijk kunnen neerzetten van een mooi onderzoek als afsluiter van mijn studententijd.

Daarnaast wil ook mijn tweede lezer, Gijs Mulder, hartelijk bedanken voor de hulp bij het vinden van literatuur en voor het lezen en beoordelen van deze scriptie.

Tot slot wil ik familie, vrienden, vriendinnen en collega’s bedanken die altijd een luisterend oor hebben geboden, interesse hebben getoond en me hebben gesteund met inspirerende woorden.

Ik wens u veel leesplezier.

Esther de Kerf,
Nijmegen, juni 2022

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	II
Inhoudsopgave.....	III
Abstract.....	V
Hoofdstuk 1 - Inleiding.....	1
Hoofdstuk 2 - Imperatieven en modale partikels.....	3
2.1 De perceptie van kale imperatieven	3
2.2 Het gebruik van imperatieven in combinatie met modale partikels.....	5
2.2.1. <i>Verschillende soorten partikels in de Nederlandse taal</i>	5
2.2.2. <i>Modale partikels in imperatieven</i>	7
2.3 Imperatieven en modale partikels in NT2-lesmethodes.....	9
2.3.1. <i>De interpretatie van imperatieven in een vreemde taal</i>	9
2.3.2. <i>Imperatieven en modale partikels in NT2-lesmethodes</i>	10
Hoofdstuk 3 - Imperatieven en de markeerder ‘alsjeblieft’	13
3.1 Het effect van de markeerder ‘alsjeblieft’ in verzoeken.....	13
3.2 Het gebruik van de markeerder ‘alsjeblieft’ in een vreemde taal	15
Hoofdstuk 4 – Ontwerp van de les en de toetsing.....	18
4.1 Doel en opzet van het huidige onderzoek	18
4.2 Pretest.....	19
4.2.1. <i>Participanten van de pretest</i>	19
4.2.2. <i>Materiaal en procedure van de pretest</i>	19
4.2.3. <i>Uitkomsten van de pretest</i>	21
4.3 Het eerste toetsmoment.....	22
4.3.1. <i>Participanten bij het eerste toetsmoment</i>	22
4.3.2. <i>Materiaal en procedure van het eerste toetsmoment</i>	22
4.4 Opzet van de les.....	22
4.5 Het tweede toetsmoment.....	23
Hoofdstuk 5 – Resultaten.....	24
5.1 Resultaten van het eerste toetsmoment.....	24
5.2 Resultaten van het tweede toetsmoment.....	25
5.2.1. <i>Vergelijking resultaten van het eerste en het tweede toetsmoment op groepsniveau</i>	26
5.2.2. <i>Vergelijking resultaten van het eerste en het tweede toetsmoment per individu</i>	27
5.3 Reflectie op de les.....	28
Hoofdstuk 6 – Discussie en conclusie	31
Referenties	34
Appendix A.....	38

Appendix B	41
Appendix C	44

Abstract

De mate waarin imperatieven in het Nederlands als (on)beleefd worden ervaren, is afhankelijk van verschillende factoren. In lesmethoden voor leeders van het Nederlands als tweede taal (NT2) mist over het algemeen informatie en expliciete uitleg over dit onderwerp. In deze studie is onderzocht of het mogelijk is om cursisten expliciet iets te leren over het verschijnsel dat imperatieven waarvan de boodschap gunstig is voor de spreker meer irritatie uitdrukken wanneer de markeerder ‘alsjeblieft’ wordt toegevoegd en dat imperatieven waarvan de boodschap gunstig is voor de luisteraar juist verzachtend kunnen worden gemaakt wanneer de modale partikels ‘maar (even)’ worden toegevoegd. De participanten kregen contexten aangeboden en hebben gekozen welke van de twee soorten imperatieven volgens hen het meest passend was binnen de contexten. Uit de eerste meting bleek dat de intuïties van de NT2-leeders afweken van die van moedertaalsprekers van het Nederlands. Nadat de leeders een les hadden gevolgd over dit onderwerp, hebben ze de toets opnieuw gemaakt. Uit deze resultaten bleek dat de NT2-leeders na het volgen van de les meer correcte antwoorden gaven. Expliciet onderwijs over verschillende nuances die kunnen worden aangebracht in imperatieven lijkt dus effectief te zijn bij deze doelgroep. Om succesvolle cross-linguïstische communicatie te bereiken, zou het relevant zijn om dit te implementeren in NT2-lesmethoden.

Hoofdstuk 1 - Inleiding

Tijdens mijn stageperiode van de opleiding tot docent Nederlands als tweede taal (NT2) was het onder andere mijn taak om NT2-leerders bekend te maken met de grammatica van de Nederlandse taal. Toen ik op een ochtend de cursisten meer informatie gaf over het gebruik van de gebiedende wijs, deed zich een bijzonder voorval voor tijdens de les. In de lesmethode die op dat moment gebruikt werd, 'Taaltalent 3', werd aangegeven dat de gebiedende wijs in het Nederlands niet vriendelijk is en dat men imperatieve beleefder kan laten klinken wanneer de woorden 'maar even' worden toegevoegd, dus 'doe de deur maar even dicht' in plaats van 'doe de deur dicht' (Verbruggen et al., 2014). Het gevolg van deze uitleg in het boek was dat één cursist gedurende het hele vervolg van de les alleen maar uitingen heeft geproduceerd als 'leg de oefening maar even uit', 'kom maar even hier' en 'eet maar even mijn koekjes'. Als docent vond ik het opvallend om te zien dat de betreffende cursist er alles aan deed om mogelijk onvriendelijk klinkende uitingen te voorkomen en dat de toepassing van deze nieuwe kennis juist zorgde voor vreemd klinkende imperatieve door de overload van de toevoeging van de woorden 'maar even'.

In de lesmethode 'Zichtbaar Nederlands' wordt de volgende uitspraak gedaan bij de beschrijving van de gebiedende wijs: 'Nederlanders vinden de imperatief heel hard en direct. Je kunt twee dingen doen om het vriendelijker te maken. Maak de imperatief zachter met 'even', 'eens' of 'maar' of maak een vraag van je imperatief' (Van der Ham, 2019, p. 198). Deze uitleg wordt ondersteund met een afbeelding die is weergegeven in Figuur 1. Er wordt een generaal afgebeeld die verschillende imperatieve uitspreekt. Dit lijkt te suggereren dat deze taalstructuur onlosmakelijk verbonden is met onvriendelijke, directe en dwingende uitingen.

Het verschijnsel in NT2-lesmethodes dat de gebiedende wijs geassocieerd wordt met onvriendelijk klinkende vormen van taal, wordt ook duidelijk wanneer men op Google zoekt naar de betekenis van het concept 'imperatief'. In het eerste zoekresultaat komen de volgende woorden naar voren: bevelend, bindend, dwingend, gebiedend, gelastend, heerszuchtig en vereisend (Encyclo, z.d.). Het tweede zoekresultaat levert de volgende omschrijvingen op: onvermijdelijk, dwingend of onder dwang plaatsvindend, dominant (Ensie, z.d.). De gebiedende wijs lijkt dus voornamelijk geassocieerd te worden met negatieve gevoelens. Deze

Figuur 1: Afbeelding ter ondersteuning van de uitleg van de gebiedende wijs in de NT2-lesmethode 'Zichtbaar Nederlands' (Van der Ham, 2019, p. 198).

zoekresultaten verklaren echter niet waarom imperatieven als ‘geniet van je vakantie’ en ‘slaap lekker’ dan juist weer niet dwingend, heerszuchtig of dominant klinken. De interpretatie van imperatieven lijkt dus een complex geheel te zijn en het is de vraag of het mogelijk is om NT2-cursisten hier expliciet iets over te leren.

Er lijkt tegenwoordig dus nog een duidelijke opvatting te heersen over de relatie tussen imperatieven en de onvriendelijkheid van het overkomen van deze taalvorm bij luisteraars. In NT2-lesmethodes worden daarom vaak manieren genoemd om nuances aan te brengen binnen imperatieven om de uitingen minder onbeleefd te laten overkomen. Naar aanleiding van deze bevinding in combinatie met mijn eerder beschreven persoonlijke ervaring tijdens een NT2-les wordt er in dit onderzoek gefocust op de vraag of het mogelijk is om NT2-cursisten expliciet iets te leren over het aanbrengen van nuanceverschillen in imperatieven en het effect van deze nuanceverschillen op de interpretatie van imperatieven.

De focus van deze studie ligt op een verschil in interpretatie van imperatieven wanneer de boodschap in het belang is van de spreker en wanneer de boodschap in het belang is van de luisteraar. Hierbij staan de modale partikels ‘maar (even)’ en de markeerder ‘alsjeblieft’ centraal. Deze begrippen zullen in hoofdstuk 2 en hoofdstuk 3 verder worden toegelicht. Er is onderzocht of NT2-cursisten in staat zijn om te leren dat imperatieven met sprekersbelang dwingender en geïrriteerder klinken na toevoeging van de markeerder ‘alsjeblieft’ en dat imperatieven met hoordersbelang juist verzachtend kunnen klinken wanneer de modale partikels ‘maar even’ worden toegevoegd. De participanten kregen verschillende contexten aangeboden en het was aan hen om te kiezen of imperatieven met daarin de markeerder ‘alsjeblieft’ of imperatieven met daarin de modale partikels ‘maar (even)’ het meest passend waren. Na een aantal weken kregen de cursisten een les met expliciete uitleg over dit onderwerp. Direct na de les hebben de deelnemers de toets opnieuw gemaakt. Door de uitkomsten van de eerste en de tweede meting met elkaar te vergelijken, kon er worden bepaald of de toetsresultaten van de cursisten waren verbeterd na het volgen van de les. In hoofdstuk 4 wordt de gebruikte methodiek uitgebreider beschreven.

Uit de resultaten, uitgebreider beschreven in hoofdstuk 5, is gebleken dat het mogelijk is om NT2-cursisten expliciet te leren over het effect van ‘alsjeblieft’ en ‘maar (even)’ in Nederlandse imperatieven. Om ‘pragmatic failure’ te vermijden en om succesvol te kunnen communiceren in een vreemde taal, is het van belang om expliciet partikelonderwijs en expliciete uitleg over de markeerder ‘alsjeblieft’ aan te bieden in NT2-onderwijs. In hoofdstuk 6 worden aandachtspunten en implicaties van dit onderzoek uitgebreider beschreven en zullen er ideeën voor vervolgonderzoek worden besproken.

Hoofdstuk 2 - Imperatieven en modale partikels

2.1 De perceptie van kale imperatieven

In 2018 ontstond er tijdens een demonstratie van een spraakbesturingssysteem van Amazon enige ophef bij de luisteraars toen Maarten Lens-FitzGerald een nieuw commando introduceerde: 'Hey Alexa, start een timer!' (Blankesteijn & van der Burg, 2018). Deze ophef ging niet over technische aspecten van het spraakbesturingssysteem, maar het publiek bleek verbaasd te zijn over het taalgebruik dat gebruikt werd om het systeem commando's te geven. De imperatief 'start een timer' bleek door het publiek te worden geïnterpreteerd als onvriendelijk en autoritair. Het feit dat men de neiging blijkt te voelen om zelfs tijdens het spreken tegen een computersysteem uitingen te willen nuanceren om vriendelijk te klinken, toont aan dat het fenomeen van het interpreteren van imperatieven een complex geheel lijkt te zijn (Wiercińska, 2020a).

Het ogenschijnlijke verband tussen het gebruik van kale imperatieven zoals 'start een timer' en de negatieve manier waarop dit soort uitingen door luisteraars worden geïnterpreteerd, werd al eerder beschreven door Brown en Levinson (1978). Hoewel het gebruik van kale imperatieven ('Doe X!') in overeenstemming is met Grice's (1975) Maxims, in de zin van dat er sprake is van maximale efficiëntie van de taalhandeling wanneer er wordt gekeken vanuit het oogpunt van de spreker, is er echter wel sprake van face-schending vanuit het oogpunt van de luisteraar, waardoor miscommunicatie kan ontstaan. Het ontvangen van een uiting zoals een imperatief leidt mogelijk tot een bedreiging van de persoonlijke autonomie van de luisteraar. Er lijkt een machtsverschil aanwezig te zijn tussen de spreker en de hoorder binnen een conversatie. Dit machtsverschil wordt ook beschreven door Hendriks en Le Pair (2004), die in hun artikel een voorbeeld noemen van een kale imperatief: 'Zet die auto weg'. Zij beschreven het gebruik van deze imperatief als een strategie die beschouwd kan worden als tactloos. De spreker geeft de luisteraar geen mogelijkheid om onder het verzoek uit te komen. Ook Zinken en Depperman (2017) beschrijven dat imperatieven tactloos en onbeleefd zijn en dat de luisteraar geen ruimte krijgt om de opdracht te weigeren. Zij wijten dit aan het feit dat de boodschap die wordt uitgedrukt met behulp van een imperatief kort en bondig is, zodat er geen onduidelijkheid kan bestaan over hetgeen wat er verwacht wordt van de luisteraar. De illocutieve strekking van de uiting wordt sterk uitgedrukt en kan dwingend of autoritair overkomen. Daarnaast geven ze ook aan dat deze bevinding overeenkomt met de uitspraak van Vismans (1994) dat de imperatief een taalhandeling is die beschouwd kan worden als een prototypische vorm van een bevel.

Naast de bewering dat imperatieven tactloos zijn, beweren Hendriks en Le Pair (2004) ook dat het gebruik van imperatieven de meest directe strategie is die sprekers kunnen inzetten wanneer ze een verzoek willen doen aan de luisteraar. Wanneer een imperatief wordt gebruikt, vindt de spreker het op dat moment niet nodig of wenselijk om minder directe taalhandelingen te gebruiken voor het doen van een verzoek. In veel traditionele theorieën over talige beleefdheid wordt directheid van uitingen geassocieerd met onbeleefdheid (Grainger & Mills, 2016). Deze associatie en de eerder beschreven bevinding van Zinken en Depperman (2017) dat de luisteraar geen ruimte wordt gegeven om een verzoek te weigeren wordt gesteund door de uitspraak van Leech (1983) dat de luisteraar gemakkelijker een verzoek kan weigeren wanneer het verzoek op een meer indirecte manier wordt geformuleerd door de spreker. Er kan echter worden getwist over de uitspraak dat directheid automatisch geassocieerd wordt met onbeleefdheid en dat indirectheid geassocieerd wordt met beleefdheid. Zo beweert Wiercińska (2020b) dat er misverstanden kunnen ontstaan wanneer gesprekspartners verschillende opvattingen over

directheid hanteren, bijvoorbeeld door culturele verschillen die heersen binnen en tussen samenlevingen. Deze bewering sluit aan bij de overtuiging van Silverstein (2010) dat culturele variatie de reden is dat sprekers met verschillende achtergronden verschillende opvattingen hebben over wat 'direct' en 'indirect' taalgebruik in hun leefomgeving betekent. De uitkomsten van verschillende onderzoeken zijn in overeenstemming met deze beweringen van Wiercińska (2020b) en Silverstein (2010). Zo beschrijven Grainger en Mills (2016) dat direct taalgebruik voornamelijk negatief wordt geïnterpreteerd in veel samenlevingen. Imperatieven worden vaak opgevat als onvriendelijk, dwingend en kortaf. Andere onderzoeken tonen daarentegen aan dat in sommige samenlevingen direct taalgebruik juist als positief wordt ervaren door de luisteraar. Lee-Wong (1994) beschrijft bijvoorbeeld dat moedertaalsprekers van het Chinees veel directe taalhandelingen gebruiken, omdat het een teken is van efficiëntie waar zowel de spreker als de luisteraar voordeel uit kan halen. Ook in het Pools en in sommige Afrikaanse talen is direct taalgebruik een positief verschijnsel, omdat het intimiteit en verbondenheid tussen de spreker en de luisteraar uitdrukt (Wierzbicka, 2003).

Naast de kritiek op de veelvoorkomende aanname dat direct taalgebruik wordt geassocieerd met onbeleefdheid en dat indirect taalgebruik wordt geassocieerd met beleefdheid, wordt er in de bestaande literatuur ook kritiek geuit op het veelgemaakte onderscheid tussen direct en indirect taalgebruik (Wiercińska, 2020a). Zo beweert Lakoff (2005) dat indirecte taaluitingen het tegenovergestelde zijn van directe taaluitingen en dat indirecte vormen geassocieerd worden met het hebben van goede intenties in tegenstelling tot directe vormen die geassocieerd worden met simpel en ongeraffineerd taalgebruik. Grainger en Mills (2016) stellen echter dat het lijnrecht tegenover elkaar zetten van directe en indirecte uitingen niet zomaar aangenomen kan worden, aangezien indirecte uitingen in zekere zin ook directe uitingen kunnen zijn. Het verschil is dat een indirecte uiting de luisteraar meer ruimte biedt om iets te kunnen weigeren, maar de essentie van de boodschap aan sich blijft vaak duidelijk. Tsuzuki et al. (2005) beschrijven dat het van belang is om imperatieven te benaderen vanuit verschillende oogpunten: positieve en negatieve beleefdheid. Positieve beleefdheid wil zeggen dat de spreker de bedreiging voor het positieve gezicht van de hoorder zo klein mogelijk wil maken. Wanneer men vanuit positieve beleefdheid redeneert, is het gebruik van imperatieven een teken van het zijn van gelijkwaardige gesprekspartners, omdat de spreker let op datgene wat de gesprekspartner nodig heeft. Imperatieven zijn vanuit dit oogpunt een signaal van solidariteit. Negatieve beleefdheid wil zeggen dat de spreker het opleggen van dingen aan de luisteraar probeert te vermijden, om op deze manier die vorm van gezichtsverlies te vermijden. Wanneer men vanuit negatieve beleefdheid redeneert, is het gebruik van imperatieven minder beleefd, omdat er geen of minder ruimte overblijft voor de luisteraar voor eventuele weigering. Zoals de eerder beschreven opvattingen van Wiercińska (2020b), is het ook volgens Tsuzuki et al. (2005) zo dat er veel factoren een rol spelen bij de interpretatie van imperatieven. De manier waarop imperatieven worden geïnterpreteerd is onder andere afhankelijk van de betreffende context, culturele achtergrond en de relatie tussen de gesprekspartners. De vorm van een taaluiting zegt niet automatisch iets over de mate van directheid of de mate van beleefdheid van die uiting.

De bevinding dat de vorm van een uiting niet direct iets zegt over de beleefdheid van die uiting, wordt ondersteund door de bevindingen van Watts (2003) dat geen enkele taalstructuur inherent als beleefd of onbeleefd beschouwd kan worden. In tegenstelling tot de uitspraken van bijvoorbeeld Hendriks en Le Pair (2004) en Zinken en Depperman (2017) kunnen imperatieven dus niet beschouwd worden als per se onbeleefd. Brown en Levinson (1978) beschrijven dat kale imperatieven in sommige situaties dwingend en onbeleefd kunnen overkomen, maar dat dit niet altijd het geval is, bijvoorbeeld wanneer een spreker een imperatief gebruikt waarbij de

boodschap heel weinig bedreigend is voor de luisteraar, zoals ‘kom binnen’ of ‘ga zitten’. Ook de Hoop et al. (2016) beschrijven dat het niet terecht is dat imperatieven over het algemeen beschouwd worden als direct en daarom onbeleefd. Onder andere de context waarin een imperatief wordt uitgesproken is bepalend voor de manier waarop deze imperatief wordt geïnterpreteerd. Het is van belang is om onderscheid te maken tussen imperatieven die verwijzen naar een actie die voordelig is voor de spreker (‘ruim de keuken op’) en imperatieven die verwijzen naar een actie die voordelig is voor de hoorder (‘maak er een leuke dag van’). Niet de vorm van de kale imperatief, maar de inhoud en de bijbehorende context staat hierbij dus centraal. De Hoop et al. (2016) hebben onderzocht of moedertaalsprekers van het Nederlands deze twee soorten imperatieven verschillend interpreteren. Uit de resultaten kwam naar voren dat kale imperatieven in het belang van de hoorder positiever worden geïnterpreteerd dan kale imperatieven in het belang van de spreker. Deze uitkomst toont aan dat men niet automatisch kan aannemen dat kale imperatieven onbeleefd zijn en negatief worden geïnterpreteerd door de luisteraar. Ook Hamblin (1987) beschreef al het belang van het onderscheid tussen opzettelijke imperatieven (bijvoorbeeld bevelen, verzoeken en eisen) en niet-opzettelijke imperatieven (bijvoorbeeld suggesties, instructies en recepten). Dit verklaart waarom men een imperatief zoals ‘neem een stukje taart’ als beleefder interpreteert dan een imperatief zoals ‘hou je mond’.

2.2 Het gebruik van imperatieven in combinatie met modale partikels

2.2.1. *Verschillende soorten partikels in de Nederlandse taal*

De Nederlandse taal wordt gekenmerkt door het veelvuldige gebruik van partikels. Partikels kunnen gedefinieerd worden als woorden die niet bijdragen aan de propositionele inhoud van uitingen, maar wel een pragmatische functie hebben (Foolen, 1993). Het toevoegen van partikels aan een uiting geeft informatie over de manier waarop de zin geïnterpreteerd zou moeten worden. De betekenis van partikels kan alleen worden begrepen wanneer men de partikels bestudeert in de specifieke context waarin ze voorkomen. Foolen (1993), Vismans (1994) en van der Wouden (2002) deden onderzoek om verschillende soorten partikels te onderscheiden en te beschrijven. Hoewel er in de literatuur verschillende opvattingen zijn over de vraag hoeveel soorten partikels er bestaan en hoe de gebruiksmogelijkheden hiervan kunnen worden beschreven, wordt er vaak onderscheid gemaakt tussen drie soorten partikels op basis van het syntactisch gedrag, de betekenis en de functie van deze woorden (van der Wouden, 2002; van der Wouden & Caspers, 2010).

Ten eerste kent de Nederlandse taal focuspartikels, zoals ‘zelfs’, ‘vooral’, ‘met name’ en ‘alleen’. Focuspartikels horen bij een zinsdeel en leggen hier de nadruk op of er wordt een soort contrast uitgelicht (van der Wouden, 2002). Onderstaande voorbeeldzinnen lichten de functie van focuspartikels verder toe.

- (1a) Loes speelt met barbies.
- (1b) Loes speelt *zelfs* met barbies.
- (1c) Loes speelt *alleen* met barbies.

De drie bovenstaande zinnen hebben een vergelijkbare betekenis, maar door de toevoeging van ‘zelfs’ wordt er in zin (1b) gesuggereerd dat uit alle opties waar Loes mee kon spelen, barbies de minst waarschijnlijke optie was. Zin (1c) laat zien dat wanneer men ‘alleen’ toevoegt, de

betekenis van de zin nog steeds vergelijkbaar is, maar er wordt gesuggereerd dat Loes meerdere opties had waar ze mee kon spelen, maar dat ze heeft besloten om dat niet te doen.

Een speciaal type focuspartikels zijn tijdspartikels, zoals ‘al’, ‘nog’, ‘pas’, en ‘weer’. Tijdspartikels benadrukken een temporeel aspect in de uiting (van der Wouden, 2002), zoals in onderstaande voorbeelden.

- (2a) Dennis ging om twee uur naar huis.
- (2b) Dennis ging *pas* om twee uur naar huis.
- (2c) Dennis ging *al* om twee uur naar huis.
- (2d) Dennis ging *weer* om twee uur naar huis.

Opnieuw lijkt er in bovenstaande zinnen sprake te zijn van een vergelijkbare betekenis, maar de tijdspartikels geven de spreker informatie over de manier waarop de uitingen geïnterpreteerd zouden moeten worden. In zin (2b) wordt door toevoeging van ‘pas’ gesuggereerd dat het tijdstip dat Dennis naar huis ging later plaatsvond dan in het algemeen gebruikelijk is. Zin (2c) vertelt de hoorder dat de actie van Dennis juist eerder plaatsvond dan gebruikelijk is. Tot slot geeft toevoeging van ‘weer’ aan dat het niet de eerste keer was dat Dennis om twee naar huis ging, maar dat dit al vaker is voorgekomen.

De tweede categorie partikels die van der Wouden (2002) beschrijft, zijn de discoursepartikels. Discoursepartikels zijn partikels die de aandacht van de luisteraar trekken, zoals ‘joh’, ‘luister’, ‘hè’, ‘kijk’ en ‘hoor’. De functie van deze partikels is het organiseren van een conversatie. Ze komen vaak voor aan het begin of aan het einde van een zin.

- (3a) *Kijk*, nou moet je even goed opletten.
- (3b) Doe eens normaal, *joh*.
- (3c) De oven staat aan, *hè?*
- (3d) De oven staat aan, *hoor!*

In zin (3a) wordt de aandacht van de luisteraar getrokken. Er wordt niet bedoeld dat de luisteraar letterlijk moet kijken, maar de luisteraar moet extra aandachtig luisteren naar hetgeen wat gaat volgen. Het toevoegen van ‘joh’ in zin (3b) heeft ook als doel om de aandacht van de luisteraar te vragen. Het plaatsen van het partikel ‘hè’ aan het einde van zin (3c) suggereert dat er instemming wordt verwacht van de luisteraar. Tot slot kan het toevoegen van ‘hoor’ in zin (3d) suggereren dat er geen tegenspraak wenselijk is van de hoorder of om de luisteraar te waarschuwen.

De derde categorie die wordt onderscheiden door van der Wouden (2002) zijn de modale partikels, zoals ‘maar’, ‘eens’, ‘even’, ‘misschien’, ‘soms’, ‘dan’, ‘nou’ en ‘toch’. Uit de bestaande literatuur is gebleken dat het moeilijk is om de betekenis van modale partikels te definiëren (Foolen, 1993; van der Wouden & Caspers, 2010). Modale partikels zijn in tegenstelling tot focuspartikels niet actief op zinsdeelniveau, maar op het niveau van de hele uiting. Ze nuanceren de betekenis van een uiting op subtiele wijze (Haeseryn et al., 1997). Ze geven meer informatie over de houding van de spreker ten opzichte van de boodschap die de spreker wil overbrengen. De betekenis van modale partikels is moeilijk af te bakenen, omdat de betekenis zeer afhankelijk is van de context waarin modale partikels worden gebruikt.

- (4a) Dat mag jij vandaag doen.

(4b) *Nou*, dat mag jij vandaag doen.

Zin (4a) zonder modaal partikel kan op verschillende manieren worden geïnterpreteerd, bijvoorbeeld als een aanbod of een uitnodiging, maar door toevoeging van het modale partikel ‘nou’ in zin (4b) krijgt de hoorder het gevoel dat de spreker geïrriteerd lijkt te zijn.

De focus van het huidige onderzoek ligt op het toevoegen van modale partikels aan imperatieven. In paragraaf 2.2.2. zal hier verder op worden ingegaan en worden de betekenis en de gebruiksmogelijkheden van modale partikels in imperatieven uitgebreider beschreven en toegelicht aan de hand van meer voorbeelduitingen.

2.2.2. Modale partikels in imperatieven

Modale partikels hebben een modifierende functie in imperatieven. Dit wil zeggen dat de illocutieve strekking van de imperatief kan worden versterkt of juist kan worden verzacht (Vismans, 1994). Brown en Levinson (1978) stellen dat het toevoegen van modale partikels aan imperatieven een strategie is van (negatieve) beleefdheid. Deze strategie wordt ook wel ‘hedging’ genoemd. Over het algemeen wordt aangenomen dat de modale partikels ‘maar’ en ‘even’ (of de combinatie ‘maar even’) een mitigerende functie hebben wanneer ze worden toegevoegd aan imperatieven, terwijl de modale partikels ‘dan’, ‘eens’ en ‘toch’ een versterkende functie hebben (de Hoop et al., 2016; Fehring & Cornips, 2019; Vismans, 1994).

Hoewel er dus over het algemeen wordt aangenomen dat sommige modale partikels versterkend zijn, terwijl andere modale partikels juist een verzakkende functie hebben, blijken meerdere factoren invloed te hebben op de functie van modale partikels: intonatie en klemtoon (Haverkate, 2006), het type imperatief (de Hoop et al., 2016) en het al dan niet voorkomen van modale partikels in combinatie met elkaar (van der Wouden, 2002).

2.2.2.1. De mitigerende modale partikels ‘maar’ en ‘even’

In imperatieven wordt het verzachtende partikel ‘maar’ voornamelijk gebruikt wanneer een imperatief een boodschap uitdrukt die in het belang is van de hoorder (Foolen, 1993). Er wordt een soort drempel weggenomen waardoor de hoorder toestemming krijgt om een actie uit te voeren, zoals in de zinnen (5b) en (6b) duidelijk wordt. De spreker maakt duidelijk dat er geen sprake is van een hard bevel. De illocutieve strekking van de zinnen (5a) en (6a) wordt verzacht.

- (5a) Geef die boeken aan mij.
- (5b) Geef die boeken *maar* aan mij.
- (6a) Pak een koekje.
- (6b) Pak *maar* een koekje.

Ook uit onderstaande zinnen wordt duidelijk dat het toevoegen van ‘maar’ als resultaat heeft dat de luisteraar extra wordt gerustgesteld door de spreker.

- (7a) Maak je niet druk.
- (7b) Maak je *maar* niet druk.

Hoewel het modale partikel ‘maar’ in imperatieven in veel gevallen dus op een geruststellende, vriendelijke en instemmende manier wordt gebruikt, is de betekenis van modale partikels heel

sterk contextafhankelijk is, zoals eerder beschreven in paragraaf 2.2.1. Om te kunnen bepalen of een modaal partikel verzachtend of versterkend is, moet naar de bredere context worden gekeken. Zo zou het bij zin (5b) ook het geval kunnen zijn dat iemand onvoorzichtig omgaat met de boeken en dat de eigenaar wil dat die persoon daarmee ophoudt en daarom het woordje ‘maar’ toevoegt om juist meer irritatie toe te voegen aan de uiting (Fehringer & Cornips, 2019). Uit dit voorbeeld wordt opnieuw het belang duidelijk van de context waarin uitspraken worden gedaan, zoals het door de Hoop et al. (2016) beschreven verschil in sprekers- en hoordersbelang.

Naast het modale partikel ‘maar’ wordt ook van het modale partikel ‘even’ over het algemeen gedacht dat het een mitigerende functie heeft wanneer het wordt gebruikt in imperatieven (Fehringer & Cornips, 2019; Foolen, 1993), zoals in onderstaande zinnen naar voren komt.

- (8a) Kom hier.
- (8b) Kom *even* hier.

Modale partikels kunnen ook in clusters voorkomen. De combinatie van de partikels ‘maar’ en ‘even’ komt veel voor in imperatieven, zoals in zin (9). De functie van modale partikels kan in sommige gevallen veranderen wanneer ze in clusters staan met andere modale partikels (van der Wouden, 2002). In dit huidige onderzoek wordt hier verder niet op ingegaan.

- (9) Neem *maar even* een kopje koffie.

Zoals eerder beschreven in paragraaf 2.1 worden imperatieven over het algemeen positiever geïnterpreteerd wanneer de boodschap in het belang is van de luisteraar. Wanneer imperatieven in het belang zijn van de spreker, maar ze mitigerende modale partikels bevatten, worden ze door de luisteraar ook als beleefder en positiever ervaren (de Hoop et al., 2016). Het toevoegen van mitigerende partikels aan imperatieven, lijkt er dus voor te zorgen dat men beleefder overkomt op de luisteraar. Deze bevinding in combinatie met het fenomeen dat imperatieven zonder partikels niet vaak voorkomen (Brown en Levinson, 1978) verklaart mogelijk de observatie dat men de neiging heeft, zeker wanneer er sprake is van sprekersbelang, om imperatieven te nuanceren met behulp van modale partikels. Mogelijk verklaart dit ook waarom het publiek zo verontwaardigd reageerde tijdens de demonstratie van nieuwe commando's voor een spraakbesturingssysteem (Blankesteyn & Van der Burg, 2018), zoals eerder beschreven in paragraaf 2.1.

2.2.2.2. De versterkende modale partikels ‘dan’, ‘eens’, en ‘toch’

In tegenstelling tot de eerder beschreven modale partikels ‘maar’ en ‘even’, wordt van de partikels ‘dan’, ‘eens’ en ‘toch’ over het algemeen aangenomen dat ze de illocutieve strekking van directieven versterken (Foolen, 1993).

- (10) Ik vind dit feest maar stom.
Ga *dan* naar huis, als je hier staat te mopperen!

In het bovenstaande voorbeeld (10) wordt met behulp van ‘dan’ een soort ongeduld en irritatie van de spreker uitgedrukt. Het doel is om de hoorder aan te sporen tot het uitvoeren van de actie (van der Wouden, 2002). Vooral in directieve uitingen wordt ‘dan’ gebruikt als een soort

concluderende uiting, als reactie op een aanleiding die wordt uitgedrukt in de voorgaande zin (Vismans, 1994).

Het modale partikel ‘eens’ wordt ook beschouwd als een versterkend partikel, maar net zoals het geval is bij het modale partikel ‘maar’, zoals beschreven in paragraaf 2.2.2.1., hangt het sterk van de context en de intonatie af of dit partikel een mitigerende of een versterkende functie heeft (Vismans, 1994).

- (11a) Kom hier.
- (11b) Kom *eens* hier (want dan geef ik je een pak slaag).
- (11c) Kom *eens* hier (want ik wil je een vraag stellen).
- (11d) Kom *eens* hier (want dan kan ik je troosten).

Afhankelijk van de context en van de intonatie van bovenstaande zinnen, kunnen bovenstaande zinnen verschillend worden geïnterpreteerd door de luisteraar. In de context van zin (11b) kan het worden geïnterpreteerd als een bevel, zin (11c) kan worden geïnterpreteerd als een verzoek en zin (11d) kan worden opgevat als een soort uitnodiging van de spreker. Hoewel dus over het algemeen wordt aangenomen dat ‘eens’ een versterkende functie heeft in imperatieven, is de functie van dit partikel sterk contextafhankelijk.

Tot slot heeft het modale partikel ‘toch’ een versterkende functie wanneer het wordt toegevoegd aan imperatieven.

- (12a) Rot op.
- (12b) Rot *toch* op.
- (13a) Kijk uit.
- (13b) Kijk *toch* uit.

In zinnen (12b) en (13b) wordt de illocutieve strekking versterkt. Er wordt extra irritatie en ongeduld geuit richting de hoorder.

- (14a) Kom binnen.
- (14b) Kom *toch* binnen.

In zin (14b) wordt het modale partikel ‘toch’ gebruikt om de hoorder een soort extra aansporing te geven om de actie uit te voeren.

2.3 Imperatieven en modale partikels in NT2-lesmethodes

2.3.1. De interpretatie van imperatieven in een vreemde taal

In paragraaf 2.1 lag de focus op de beschrijving van de manier waarop kale imperatieven worden gebruikt en hoe deze over het algemeen worden geïnterpreteerd door luisteraars. In de literatuur lijken hier verschillende opvattingen over te bestaan. Vaak worden kale imperatieven als de meest directe manier van communiceren beschouwd en daarom als onbeleefd en dwingend ervaren (Brown & Levinson, 1978; Hendriks & Le Pair, 2004; Lakoff, 2005; Zinken & Depperman, 2017). In verschillende onderzoeken is echter aangetoond dat er veel meer factoren zijn die een rol spelen bij de manier waarop kale imperatieven worden geïnterpreteerd

en dat kale imperatieven niet per se als onbeleefd hoeven te worden beschouwd (de Hoop et al., 2016; Grainger & Mills, 2016; Tsuzuki et al., 2005; Watts, 2003; Wiercińska, 2020a, 2020b).

Zoals eerder opgemerkt in paragraaf 2.1, kunnen er volgens Wiercińska (2020b) communicatieproblemen tussen sprekers met verschillende moedertalen optreden, wanneer ze verschillende opvattingen hebben over (in)direct taalgebruik, hiërarchie, respect, eerlijkheid en solidariteit. Kallia (2005) toonde aan dat imperatieven talige structuren zijn waarbij snel miscommunicatie kan ontstaan wanneer er sprake is van een conversatie tussen sprekers van verschillende moedertalen. Het kan zelfs het geval zijn dat wanneer mensen een vreemde taal leren ze, ondanks dat ze zich bewust zijn van de verschillen tussen de talen, toch de patronen uit hun moedertaal willen behouden omdat ze een afkeer hebben van de interactiestijl in de vreemde taal. Volgens Wiercińska (2020b) kan dit het geval zijn bij bijvoorbeeld sprekers van het Pools en het Nederlands. In het Nederlands wordt veel gebruikgemaakt van partikels, terwijl in het Pools juist de voorkeur wordt gegeven aan kale imperatieven. Het leren gebruiken van imperatieven in een vreemde taal lijkt dus een complex geheel te zijn. Van der Wijst (1995) schrijft hierover dat imperatieven beleefdheidsgevoelige taalvormen zijn en dat daarom zelfs de kleinste verschillen in formulering tot misverstanden kunnen leiden, ondanks het feit dat de boodschap van de spreker op lexicaal en grammaticaal niveau helemaal accuraat kan zijn. Tweedetaalleerders kiezen vaak voor vormen die natuurlijk voelen in hun moedertaal.

2.3.2. Imperatieven en modale partikels in NT2-lesmethodes

Voor leerders van het Nederlands wordt de veel voorkomende aanname dat kale imperatieven door moedertaalsprekers van het Nederlands over het algemeen niet als vriendelijk worden ervaren al snel duidelijk wanneer ze gebruikmaken van NT2-lesmethodes. In hoofdstuk 1 werd al een voorbeeld beschreven over de lesmethode ‘Zichtbaar Nederlands’, waarin onder andere wordt vermeld dat men een imperatief zachter kan maken met behulp van de woorden ‘even’, ‘eens’ of ‘maar’ (Van der Ham, 2019). Ook in de ‘Nederlandse grammatica voor anderstaligen’ wordt benoemd dat de woorden ‘maar’ en ‘even’ toegevoegd kunnen worden aan imperatieven met het doel om de imperatief minder direct en dus vriendelijker te maken (Fontein & Pescher – ter Meer, 2016). Een aantal voorbeelden van andere lesmethodes waarin wordt vermeld dat kale imperatieven in het Nederlands weinig voorkomen en waarin de leerders oefeningen krijgen aangeboden met het toevoegen van partikels om de uitingen beleefder te maken, zijn ‘Taaltalent 3’, ‘Van A Tot Zin’, ‘TaalCompleet’ en ‘In zicht’ (Bloks & Caron, 2018; Bloks & de Graaf, 2017; Tersteeg & Duenk, 2017; Verbruggen et al., 2014). Dit is slechts een greep uit de tientallen NT2-lesmethodes die momenteel veel gebruikt worden in het NT2-onderwijs. NT2-leerders krijgen dus informatie aangeboden over het feit dat moedertaalsprekers van het Nederlands vaak modale partikels toevoegen aan imperatieven.

Opvallend is dat modale partikels in veel NT2-lesmethodes dus wel aan bod komen wanneer de gebiedende wijs wordt geïntroduceerd, maar dat NT2-leerders verder geen uitleg krijgen over deze modale partikels. Dit lijkt een logisch gevolg te zijn van de bevinding dat modale partikels moeilijk te definiëren zijn, omdat ze op een heel subtiele manier een boodschap kunnen nuanceren en omdat de betekenis in hoge mate contextafhankelijk is (Haeseryn et al., 1997; Foolen, 1993; van der Wouden & Caspers, 2010). Daarnaast zijn moedertaalsprekers van het Nederlands zich vaak niet bewust van de manier waarop zij modale partikels gebruiken. Van der Wouden (2002) beschrijft dat het voor NT2-docenten moeilijk is om hun NT2-cursisten te verwijzen naar geschikte informatie over modale partikels. Naast het feit dat de informatie ontbreekt in NT2-lesmethodes en grammatica’s voor anderstaligen, zijn ook de betekenissen

van modale partikels in woordenboeken niet compleet. Er is een gebrek aan informatie over welke betekenis partikels hebben in verschillende typen zinnen, over de plaatsingsmogelijkheden van partikels in zinnen en over het fenomeen dat modale partikels ook in clusters kunnen voorkomen (van der Wouden & Caspers, 2010).

Op basis van bovenstaande informatie zou men verwachten dat NT2-leerders moeite hebben met het gebruik van modale partikels in het Nederlands. Foolen (2010) beweert dat het gebrek aan uitleg over modale partikels in NT2-lesmethodes ervoor zorgt dat modale partikels inderdaad voor veel NT2-leerders een struikelblok lijken te zijn. Modale partikels zijn aanwezig in het taalaanbod, maar ze worden niet expliciet toegelicht. Op receptief niveau is begrip van modale partikels niet nodig om de strekking van uitingen te kunnen begrijpen en zullen ze waarschijnlijk vaak genegeerd worden door NT2-leerders. Om modale partikels echter op een correcte manier toe te passen tijdens taalproductie, zullen de leerders verder geïnformeerd moeten worden over het gebruik van deze woorden. Naast het gebrek aan expliciete uitleg is een extra moeilijkheid dat er vaak in de moedertaal van de NT2-leerders geen directe tegenhangers zijn van modale partikels, waardoor er weinig houvast is voor de leerders.

De focus van het huidige onderzoek ligt op het gebruik van modale partikels in imperatieven door NT2-leerders. In de bestaande literatuur is hier nog weinig over bekend. Enkele onderzoeken naar het gebruik van modale partikels door NT2-leerders hebben aangetoond dat deze doelgroep over het algemeen minder modale partikels lijkt te produceren dan moedertaalsprekers van het Nederlands. Wenzel (2004) vond dat Duitse leerders van het Nederlands minder modale partikels produceerden en in plaats hiervan meer gebruikmaakten van gebaren en mimiek om de houding ten opzichte van hun uitingen duidelijk te maken aan de luisteraar. Door het schaarse gebruik van modale partikels van de participanten was er sprake van veel directe taaluitingen en expliciete oordelen. Een vergelijkbaar resultaat in een onderzoek naar het gebruik van modale partikels door NT2-leerders werd gevonden door van der Wouden en Caspers (2008). Naast productie lijken NT2-leerders ook moeite te hebben met het interpreteren van zinnen waarin modale partikels aanwezig zijn (van Balen et al., 2010). De subtiele nuanceverschillen die worden aangebracht door modale partikels worden door tweedetaalleerders niet altijd correct opgemerkt of geïnterpreteerd. Foutief gebruik of gebrek aan gebruik van modale partikels kan leiden tot miscommunicatie, het achterlaten van een (onbedoeld) onbeleefted indruk bij de luisteraar of het juist te weinig urgent overkomen op de luisteraar (Hiligsmann & Noiret, 2010; van der Wouden & Caspers, 2008). Correct gebruik van modale partikels is essentieel om succesvolle communicatie te realiseren in het Nederlands. Het is aannemelijk dat het voornaamste doel van NT2-leerders het bereiken van succesvolle communicatie is en daarom zouden modale partikels in het NT2-onderwijs een onmisbaar onderdeel moeten zijn. Hoewel men kan compenseren voor het gebrek aan gebruik van modale partikels door bijvoorbeeld gebruik te maken van gebaren, mimiek en intonatie (Wenzel, 2004), zal dit in veel situaties niet voldoende zijn, bijvoorbeeld tijdens telefoongesprekken.

Hoewel er uit verschillende onderzoeken dus is gebleken dat NT2-leerders moeite hebben met begrip en productie van modale partikels, lijkt het wel zo te zijn dat correct begrip en gebruik van modale partikels samenhangt met het niveau van de taalvaardigheid van NT2-leerders. Wenzel (2004) vond dat NT2-leerders met een hoog taalniveau correcter gebruik lieten zien van modale partikels dan NT2-leerders met een lager taalniveau. Daarnaast waren de NT2-leerders met een hoog taalniveau zich beter bewust van het belang van modale partikels in de Nederlandse taal. Ook van Balen et al. (2010) concludeerden dat er een verband lijkt te bestaan tussen het taalniveau van NT2-leerders en de frequentie waarmee modale partikels worden gebruikt. Daarnaast vonden zij dat sommige modale partikels makkelijker te verwerven lijken

te zijn dan andere modale partikels. Er lijkt een min of meer vaste verwervingsvolgorde te bestaan. Het partikel ‘maar’ werd door alle participanten gebruikt, terwijl de partikels ‘toch’ en ‘misschien’ alleen werden gebruikt door de meest gevorderde NT2-leerders.

Het taalniveau van NT2-leerders lijkt dus samen te hangen met partikelgebruik, maar in de bestaande literatuur is nog weinig bekend over de vraag of expliciete uitleg over modale partikels nuttig zou kunnen zijn binnen het NT2-onderwijs. Zoals eerder beschreven in deze paragraaf, maken modale partikels vaak wel deel uit van het taalaanbod in lesmethodes, maar worden ze niet expliciet toegelicht. Krösschell (2021) vond dat expliciet partikelonderwijs aan NT2-leerders ervoor zorgde dat de leerders modale partikels beter in contexten konden plaatsen en dat de leerders zich daarnaast bewuster leken te zijn van de aanwezigheid van de partikels in de Nederlandse taal. Het zou dus waardevol kunnen zijn om meer aandacht te schenken aan het expliciet behandelen van partikels in het NT2-onderwijs.

Zoals eerder opgemerkt, wordt de uitleg van imperatieven in NT2-lesmethodes vaak gecombineerd met de beschrijving dat imperatieven vaak samengaan met modale partikels in het Nederlands. Tot op heden is er weinig bekend over de manier waarop NT2-leerders modale partikels gebruiken in imperatieven. Aangezien Krösschell (2021) aantoonde dat expliciete uitleg over het gebruik van partikels effectief lijkt te zijn, wordt in het huidige onderzoek onderzocht of NT2-leerders expliciet iets kunnen leren over het aanbrengen van nuances in imperatieven met behulp van modale partikels. In hoofdstuk 4 wordt de opzet van het onderzoek uitgebreider beschreven.

Hoofdstuk 3 - Imperatieven en de markeerder ‘alsjeblieft’

In hoofdstuk 2 zagen we dat de uitleg van de gebiedende wijs in NT2-lesmethodes veelal gepaard gaat met de aanbeveling om mitigerende modale partikels te gebruiken om beleefder te zijn richting de luisteraar. In onder andere de lesmethode ‘Van A Tot Zin’ wordt daarnaast ook beschreven dat het gebruik van ‘alsjeblieft’ verzoeken vriendelijker maakt (Bloks & Caron, 2018). Er wordt hier echter bijvoorbeeld geen onderscheid gemaakt tussen verschillende typen verzoekstrategieën, zoals vragen en imperatieven. In dit hoofdstuk wordt uitgebreider ingegaan op het effect dat de markeerder ‘alsjeblieft’ in verzoeken heeft op de manier waarop deze uitingen worden geïnterpreteerd door de luisteraar. Daarnaast ligt de focus van dit hoofdstuk op het gebruik van de markeerder ‘alsjeblieft’ door tweedetaalleerders.

3.1 Het effect van de markeerder ‘alsjeblieft’ in verzoeken

Met een verzoek probeert een spreker het gedrag van de luisteraar te sturen (Searle, 1975). Verzoeken zijn impositieve taalhandelingen die de hoorder aanzetten tot het doen van een bepaalde inspanning waarbij de vrijheid van de hoorder wordt beperkt (Brown & Levinson, 1987; Hendriks & Le Pair, 2004). Door het gezichtsbedreigende karakter van verzoeken kunnen verzoeken geïnterpreteerd worden als onbeleefd. Er bestaan verschillende typen verzoeken. Zoals beschreven in paragraaf 2.1, kunnen imperatieven beschouwd worden als de meest directe vorm van verzoeken. Er zijn verschillende strategieën om een verzoek beleefder te laten klinken. Eerder in hoofdstuk 2 is al beschreven dat indirecte formuleringen en de toevoeging van modale partikels over het algemeen veel worden ingezet als beleefdheidsstrategieën. Naast het gebruik van indirecte formuleringen en modale partikels, wordt ook aangenomen dat ‘alsjeblieft’ een markeerder is waarmee men een verzoek beleefder kan maken (Hendriks, 2002; Hendriks & Le Pair, 2002; Sato, 2008). Veel talen hebben een markeerder vergelijkbaar met ‘alsjeblieft’, bijvoorbeeld ‘please’ in het Engels en ‘bitte’ in het Duits. Het gebruik van een dergelijke markeerder verschilt per taal. Zo gebruiken moedertaalsprekers van het Duits bijvoorbeeld vaker ‘bitte’ dan dat moedertaalsprekers van het Engels gebruikmaken van ‘please’ in alledaagse verzoeken (House, 1989). In het Nederlands wordt de markeerder minder vaak gebruikt dan in het Engels en in het Spaans (Le Pair, 1996).

Hoewel men dus vaak veronderstelt dat ‘alsjeblieft’ een verzoek beleefder maakt (Hendriks, 2002; Hendriks & Le Pair, 2002; Sato, 2008), komt er uit de literatuur naar voren dat het effect van het gebruik van de markeerder ‘alsjeblieft’ in verzoeken afhangt van verschillende factoren (Aijmer, 2015; Fedriani, 2019). Zo beweerde House (1989) dat de relatie tussen gesprekspartners een invloed heeft op de mate waarin ‘alsjeblieft’ een uiting beleefder maakt of niet. ‘Alsjeblieft’ lijkt minder beleefd te zijn in verzoeken wanneer de relatie tussen de gesprekspartners niet duidelijk is. Wanneer de relatie tussen de gesprekspartners en de rechten en verplichtingen duidelijk zijn, lijkt ‘alsjeblieft’ wel een verzachtende functie te hebben.

Naast de relatie tussen de gesprekspartners lijkt ook het type verzoek van invloed te zijn op de mate van beleefdheid die ‘alsjeblieft’ met zich meebrengt. Onderstaande voorbeelden zijn drie manieren om een verzoek te formuleren in het Nederlands. Aan deze drie uitingen is de markeerder ‘alsjeblieft’ toegevoegd.

- (15a) Kun je *alsjeblieft* een plaats opschuiven?
- (15b) Ik vraag je *alsjeblieft* een plaats op te schuiven.
- (15c) Schuif *alsjeblieft* een plaats op.

Hoewel de strekking van de boodschap in bovenstaande verzoeken hetzelfde is, lijkt er toch een verschil in beleefdheid te zijn. Zinnen (15b) en (15c) lijken minder vriendelijk te klinken dan zin (15a), ondanks het gebruik van de markeerder ‘alsjeblieft’. Er lijkt extra irritatie of ongeduld te bestaan bij de spreker. ‘Alsjeblieft’ lijkt in het Nederlands dus niet altijd een verzachtende functie te hebben. Onder andere het type verzoekstrategie heeft invloed op het effect dat ‘alsjeblieft’ heeft op de interpretatie van het verzoek.

Ook Aijmer (2015) vond dat het type uiting van invloed is op het effect dat het Engelse ‘please’ heeft in verzoeken. Zij deed een cross-linguïstisch onderzoek naar vertalingen van ‘please’ in het Zweeds en kwam tot de conclusie dat de functies van deze markeerder afhangen van zowel de sociale situatie als de positie in de uiting en de grammaticale context waarin de markeerder voorkomt. Ten eerste was ‘please’ een vorm van sociale beleefdheid, bijvoorbeeld veelvoorkomend in uitingen die een reactie zijn op een aanbod dat iemand krijgt. Er wordt van mensen verwacht dat ze ‘alsjeblieft’ zeggen wanneer ze bijvoorbeeld een kopje koffie krijgen aangeboden. ‘Alsjeblieft’ komt ook voor in vaak terugkerende sociale situaties. Een voorbeeld hiervan is dat men bijvoorbeeld vraagt of iemand even aan de telefoon wil wachten. In deze vaak terugkerende sociale contexten lijkt de markeerder weinig betekenis te hebben, maar zou de afwezigheid ervan toch kunnen worden opgemerkt. Verder kwam uit het onderzoek naar voren dat ‘please’ strategisch gebruikt kan worden om kracht en autoriteit uit te drukken. De markeerder heeft in dit geval emotionele bijeffecten. Men kan bijvoorbeeld ‘onbeleefd overkomen op een beleefde manier’. Janney en Arndt (2005) noemen dit type beleefdheid ook wel ‘tact’. Dit wil zeggen dat men een strategie gebruikt om conflicten te vermijden. Er lijkt dus een onderscheid te zijn tussen ‘please’ als conventionele markeerder van beleefdheid in vaak voorkomende situaties en ‘please’ als een strategie om de luisteraar aan te zetten tot een actie.

Verschillende onderzoeken hebben recent aangetoond dat markeeders zoals ‘alsjeblieft’ functioneel verrijkt kunnen zijn, waardoor ze expliciet onbeleefde functies hebben gekregen. Dit verschijnsel wordt ook wel ‘pragmatic reversal’ genoemd (Mazzon, 2017). Fedriani (2019) onderzocht de contexten waarin het Italiaanse ‘per favore’ en de varianten daarvan op een onbeleefde manier werden gebruikt. Uit de resultaten bleek dat de markeerder de illocutieve boodschap versterkt en minachting of onenigheid kan uitdrukken. Typische contexten waarin ‘pragmatic reversal’ voorkwam waren autoritaire bevelen, verboden en citerende constructies over een onderwerp dat bekritiseerd wordt door de auteur. De markeerder heeft waarschijnlijk een geleidelijk proces van semantische en pragmatische verandering ondergaan en daarbij nieuwe kenmerken en functies gekregen. Ook Aijmer (2015) heeft verschillende functies van het onbeleefde ‘please’ onderzocht. Uit haar onderzoek bleek dat jongeren ‘please’ gebruiken om zich van volwassenen af te zetten en een eigen identiteit te creëren. De markeerder kan gebruikt worden om harmonieuze relaties aan te gaan of te bevestigen. Wanneer jongeren zich niet bedreigd voelen door onbeleefde opmerkingen van leeftijdsgenoten en ze zelfs als amusant opvatten, kan dit een teken van zijn van solidariteit. Een tweede functie heeft betrekking op ‘schijnonbeleefdheid’, aangezien de markeerder een entertainende functie kan hebben binnen groepen jongeren. Tot slot wordt ‘please’ gebruikt op een creatieve manier om schijnbare beledigingen te formuleren.

De focus van het huidige onderzoek ligt op het gebruik van de Nederlandse markeerder ‘alsjeblieft’ in imperatieven. In voorgaande alinea’s is beschreven dat onder andere het type zin invloed heeft op de mate van beleefdheid die de markeerder uitdrukt. Zo lijkt ‘alsjeblieft’ in de imperatief (14c) geen verzachtende functie te hebben, maar juist extra irritatie en ongeduld te benadrukken. Fraser (1996) stelt dat wanneer in het Engels ‘please’ wordt toegevoegd aan een imperatief, de spreker de uiting enkel beschouwt als een verzoek en niets anders dan dat. Ook Wichmann (2004) stelt dat wanneer in het Engels ‘please’ wordt toegevoegd aan een imperatief, het commando verandert in een verzoek wanneer de boodschap van de uiting in het belang is van de spreker, zoals ‘maak alsjeblieft de keuken schoon’. Zoals eerder genoemd in paragraaf 2.1, spelen verschillen tussen sprekers- en hoordersbelang een rol bij de interpretatie. Wanneer ‘please’ namelijk wordt toegevoegd aan een imperatief in het belang van de hoorder, bijvoorbeeld een advies, dan vindt er een soort verschuiving plaats van hoordersbelang naar sprekersbelang. In dit geval maakt de toevoeging van ‘please’ een uiting niet beleefder, maar kan de uiting juist als minder beleefd worden geïnterpreteerd (Curl & Drew, 2008). Er is tot op heden weinig onderzoek gedaan naar het toevoegen van ‘alsjeblieft’ aan Nederlandse imperatieven en het effect hiervan. De Hoop et al. (2016) suggereerden dat de intuïtie van moedertaalsprekers van het Nederlands is dat imperatieven met sprekersbelang niet per definitie als beleefder worden geïnterpreteerd na toevoeging van de markeerder ‘alsjeblieft’ (zin 16b). Daarnaast was een tweede hypothese dat imperatieven met ‘alsjeblieft’ waarvan de boodschap in het belang is van de hoorder, juist als minder beleefd zouden kunnen worden ervaren, omdat de imperatief dan als een verzoek kan worden geïnterpreteerd waarbij er ook sprake lijkt te zijn van belang voor de spreker (zin 16b).

- (16a) Maak de keuken schoon.
- (16b) Maak *alsjeblieft* de keuken schoon.
- (17a) Neem een stukje taart.
- (17b) Neem *alsjeblieft* een stukje taart.

Zin (16a) is een imperatief waarvan de boodschap in het belang is van de spreker. Wanneer daar in zin (16b) ‘alsjeblieft’ aan wordt toegevoegd, is de intuïtie van moedertaalsprekers van het Nederlands dat de imperatief nog extra geïrriteerd of dwingend overkomt op de luisteraar. Zin (17a) is een imperatief waarvan de boodschap in het belang is van de luisteraar. Wanneer men hier ‘alsjeblieft’ aan toevoegt, wordt het aanbod (een stukje taart nemen) geïnterpreteerd als een verzoek dat in het voordeel ligt van de spreker. Zo zou een luisteraar zin (17b) kunnen interpreteren als een verzoek om een stukje van een heel vieze taart te nemen of de luisteraar kan zich bezwaard voelen om geen stukje taart te nemen omdat de spreker anders met heel veel eten blijft zitten na een feestje. Uit de resultaten van het onderzoek van de Hoop et al. (2016) bleek inderdaad dat het toevoegen van ‘alsjeblieft’ er niet voor zorgde dat de participanten de uitingen als beleefder interpreterden. ‘Alsjeblieft’ lijkt in Nederlandse imperatieven dus niet de functie van een beleefdheidsmarkeerder te hebben.

3.2 Het gebruik van de markeerder ‘alsjeblieft’ in een vreemde taal

In paragraaf 3.1 is opgemerkt dat ‘alsjeblieft’ niet altijd een markeerder van beleefdheid lijkt te zijn. Toch lijken leeders van een vreemde taal in sommige gevallen frequenter gebruik te maken van dergelijke markeeders om op die manier te compenseren voor hun linguïstische competentie die vaak nog achterblijft (Faerch & Kasper, 1989). Op deze manier kan er ‘pragmatic failure’ optreden (Thomas, 1983). Zo beschreef House (1989) dat het te frequent gebruiken van ‘please’ door tweedetaalleeders van het Engels als gevolg heeft dat

moedertaalsprekers van het Engels hun taalgebruik als te direct en onbeleefd ervaren. ‘Pragmatic failure’ kan volgens Hendriks en Le Pair (2004) schadelijker zijn voor het succes van cross-culturele communicatie dan fouten op het gebied van uitspraak, syntaxis of morfologie. Imperatieve zijn taalstructuren die gevoelig zijn voor het ontstaan van ‘pragmatic failure’.

Trosborg (1995) beschreef dat leerders van een vreemde taal het vaak moeilijk vinden om verzoeken op een beleefde manier te formuleren. Hier is namelijk zowel linguïstische competentie als culturele kennis voor nodig. Hendriks (2002) onderzocht de productie van verzoeken door Nederlandse leerders van het Engels. Uit de resultaten kwam naar voren dat de leerders in hun moedertaal, dus het Nederlands, in 7,6% van de verzoeken ‘alsjeblieft’ gebruikten. In de vreemde taal, het Engels, gebruikten ze in 71,8% van de gevallen de markeerder ‘please’ in verzoeken. Ze verschilden daarin erg van moedertaalsprekers van het Engels, die in 29,8% van de gevallen de markeerder ‘please’ gebruikten in verzoeken. Er lijkt hier dus inderdaad sprake te zijn van overmatig gebruik van ‘please’ om te compenseren voor de nog onderontwikkelde linguïstische competentie, zoals Faerch en Kasper (1989) al eerder beschreven.

Tweedetaalleerders lijken dus moeite te hebben met het correcte gebruik van markeerders zoals ‘alsjeblieft’ in een vreemde taal. Philips (1993) wijt dit deels aan de manier waarop lesmethodes zijn opgebouwd. Zij onderzocht het vermogen van leerders van het Frans om beleefde verzoeken te formuleren. De keuze voor beleefdheidsmarkeerders bleek voor een groot deel niet overeen te komen met de manier waarop moedertaalsprekers gebruikmaken van beleefdheidsmarkeerders. De tweedetaalleerders kwamen minder beleefd over. Volgens Philips (1993) zullen er maar weinig ontwikkelaars van lesmethodes pleiten voor de ontwikkeling van grammaticale en strategische competenties van tweedetaalleerders zonder daarbij te focussen op sociopragmatische competenties. Toch is er in de lesmethodes die op de markt zijn een gebrek aan aandacht voor sociolinguïstische en pragmatische aspecten van taal. Ook Kasper en Schmidt (1996) beweren dat er in lesmethodes meer aandacht is voor het verwerven van fonologische, morfologische, syntactische en semantische vormen dan voor pragmatische aspecten van taal. Dit kan als gevolg hebben dat tweedetaalleerders in staat zijn om bijvoorbeeld verzoeken te formuleren, maar dat ze niet goed weten welke formuleringen in bepaalde contexten wel of niet gepast zijn. Ook recentere studies hebben aangetoond dat er een disbalans lijkt te bestaan tussen linguïstische en pragmatische competenties in lesmethodes (Campillo, 2008; Vellenga, 2004).

In dit hoofdstuk zijn verschillende factoren genoemd die invloed hebben op het effect van de markeerder ‘alsjeblieft’ in het Nederlands en de varianten hiervan in andere talen. Zo hebben onder andere ‘pragmatic reversal’, de relatie tussen de gesprekspartners en het onderscheid tussen hoorders- en sprekersbelang invloed op het effect dat ‘alsjeblieft’ kan hebben wanneer het wordt toegevoegd aan verzoeken. Daarnaast lijken lesmethodes voor tweedetaalleerders niet altijd genoeg aandacht te schenken aan pragmatische aspecten van taal en blijkt het type verzoek ook invloed te hebben op het effect van ‘alsjeblieft’. In het begin van dit hoofdstuk werd al een voorbeeld genoemd over de uitleg van de functie van ‘alsjeblieft’ in de lesmethode ‘Van A Tot Zin’ (Blok & Caron, 2018). In deze methode wordt vermeld dat ‘alsjeblieft’ een verzoek beleefder maakt. Rekening houdend met de beschreven factoren die allemaal van invloed zijn op het effect van ‘alsjeblieft’, kan men concluderen dat deze uitleg niet voldoende toereikend is. Deze uitleg vertelt een tweedetaalleerder bijvoorbeeld niet dat zinnen (16b) en (17b) door moedertaalsprekers van het Nederlands juist niet als beleefd worden geïnterpreteerd. Tot op heden is er nog weinig bekend over de vraag of het effectief is om tweedetaalleerders expliciet

instructies te geven over het gebruik van de markeerder 'alsjeblieft' in Nederlandse imperatieven. De focus van dit huidige onderzoek ligt daarom naast het gebruik van modale partikels in Nederlandse imperatieven ook op het gebruik van de markeerder 'alsjeblieft' in Nederlandse imperatieven door tweedetaalleeders. In hoofdstuk 4 wordt de opzet van het onderzoek beschreven.

Hoofdstuk 4 – Ontwerp van de les en de toetsing

4.1 Doel en opzet van het huidige onderzoek

In deze studie wordt onderzocht of het mogelijk is om tweedetaalleerders van het Nederlands expliciet iets te leren over verschillende nuances die kunnen worden aangebracht in imperatieven. De focus van het onderzoek ligt hierbij op het al dan niet kunnen aanleren of imperatieven vriendelijker of juist minder vriendelijk klinken, wanneer er gebruik wordt gemaakt van de modale partikels ‘maar (even)’ en de markeerder ‘alsjeblijft’. Hierbij staat het onderscheid tussen imperatieven waarvan de boodschap in het belang is van de spreker en imperatieven waarvan de boodschap in het belang is van de hoorder centraal. Het doel van deze studie is te onderzoeken of NT2-cursisten kunnen leren dat ze imperatieven, waarbij sprake is van sprekersbelang, dwingender en geïrriteerder kunnen laten klinken door toevoeging van de markeerder ‘alsjeblijft’ en dat ze imperatieven, waarbij sprake is van hoordersbelang, verzachtend kunnen laten klinken door toevoeging van de modale partikels ‘maar (even)’. De NT2-cursisten krijgen verschillende contexten aangeboden en het is hun taak om te kiezen of een imperatief met daarin de markeerder ‘alsjeblijft’ of een imperatief met daarin de modale partikels ‘maar (even)’ passender is binnen deze context. De opbouw van de gebruikte stimuli zal in paragraaf 4.2.2. verder worden beschreven.

Het onderzoek bestaat uit verschillende onderdelen. Allereerst wordt er een pretest uitgevoerd met moedertaalsprekers van het Nederlands om de geschiktheid van de stimuli te kunnen beoordelen. Na de selectie van een set geschikte items vinden er twee toetsmomenten plaats met tweedetaalleerders van het Nederlands. De uitvoering van het eerste toetsmoment heeft als doel om meer informatie te krijgen over de manier waarop de NT2-cursisten kiezen voor verschillende soorten imperatieven in verschillende contexten zonder dat ze daar expliciete uitleg over hebben gehad. Nadat de NT2-cursisten een les hebben gekregen over het gebruik van de markeerder ‘alsjeblijft’ en de modale partikels ‘maar (even)’ in imperatieven, maken ze de toets opnieuw. De twee toetsmomenten worden met elkaar vergeleken om te kunnen beoordelen of het mogelijk is om tweedetaalleerders van het Nederlands expliciet iets te leren over het gebruik van ‘maar (even)’ en ‘alsjeblijft’ in imperatieven.

Het is de verwachting dat de NT2-cursisten op het eerste toetsmoment de items anders zullen beoordelen dan de moedertaalsprekers van het Nederlands hebben gedaan in de pretest. Uit de bestaande literatuur komen verschillende bevindingen naar voren. Ten eerste wordt er in NT2-lesmethodes vaak beschreven dat het gebruik van de markeerder ‘alsjeblijft’ een manier is om uitingen vriendelijker te laten klinken (Bloks & Caron, 2018). Daarnaast blijkt uit verschillende onderzoeken (Faerch en Kasper, 1989; Hendriks, 2002; House, 1989) dat tweedetaalleerders vaak afwijkend gebruik van de markeerder ‘alsjeblijft’ laten zien. Op basis van deze bevinding zou men kunnen verwachten dat de NT2-cursisten vaker zullen kiezen voor imperatieven met daarin de markeerder ‘alsjeblijft’ dan voor imperatieven met daarin modale partikels. Uit de literatuur komt echter ook naar voren dat de uitleg over gebiedende wijs in NT2-lesmethodes vaak gepaard gaat met de uitspraak dat modale partikels zoals ‘maar’ en ‘even’ imperatieven vriendelijker kunnen laten klinken (Bloks & Caron, 2018; Bloks & de Graaf, 2017; Tersteeg & Duenk, 2017; Van der Ham, 2019; Verbruggen et al., 2014). Op basis hiervan zou men kunnen verwachten dat de NT2-cursisten juist vooral imperatieven kiezen met daarin modale partikels in plaats van imperatieven met daarin de markeerder ‘alsjeblijft’. Hoewel partikels zoals ‘maar’ en ‘even’ dus vaak genoemd worden in lesmethodes, zijn het

heel korte, onopvallende toevoegingen aan imperatieven die vaak onbeklemtoond zijn en die wellicht niet worden opgemerkt door de NT2-cursisten als ze er niet recentelijk expliciete uitleg over hebben gehad in de les (van der Wouden, 2002). Daarom is de verwachting dat de NT2-cursisten vaker zullen kiezen voor imperatieven met de markeerder ‘alsjeblieft’ dan voor imperatieven met modale partikels, omdat ze mogelijk door de informatie in lesmethodes de opvatting hebben gekregen dat de markeerder ‘alsjeblieft’ uitingen over het algemeen vriendelijker laat klinken.

Een tweede verwachting is dat na de uitvoering van de les over imperatieven de NT2-cursisten op het tweede toetsmoment de items meer zullen beoordelen zoals moedertaalsprekers van het Nederlands dat hebben gedaan en dat het dus mogelijk is om NT2-cursisten expliciet iets te leren over het aanbrengen van nuances in imperatieven waarbij het verschil tussen sprekers- en hoordersbelang centraal staat. Er zal in het volgende hoofdstuk ook aandacht worden geschonken aan een reflectie op de les om de resultaten te interpreteren en conclusies te kunnen trekken. In de rest van dit hoofdstuk worden de verschillende fasen van het onderzoek en de opzet van het lesplan uitgebreider beschreven.

4.2 Pretest

4.2.1. Participanten van de pretest

De data van de pretest werden verzameld bij volwassen moedertaalsprekers van het Nederlands. Deze participanten zijn online geworven via verschillende sociale media. Er zijn twee verschillende versies van de pretest gebruikt, die verder beschreven zullen worden in paragraaf 4.2.2. Aan de eerste versie van de pretest namen 36 participanten deel. Deze groep participanten bestond uit 21 vrouwen en 15 mannen. De gemiddelde leeftijd van deze groep participanten was 32 jaar. Aan de tweede versie van de pretest namen ook 36 participanten deel. Deze groep deelnemers bestond uit 20 vrouwen en 16 mannen. De gemiddelde leeftijd van deze groep deelnemers was 29 jaar. Het hebben van Nederlands als moedertaal was een eis om deel te kunnen nemen aan de pretest. Verder zijn er geen exclusiecriteria gebruikt.

4.2.2. Materiaal en procedure van de pretest

De pretest is uitgevoerd om te onderzoeken hoe moedertaalsprekers van het Nederlands de ontwikkelde stimuli beoordelen. Op deze manier kon er worden gecontroleerd of de items werden beoordeeld zoals verwacht en kon er vervolgens een geschikte selectie van stimuli worden gemaakt die vervolgens kon worden aangeboden aan de NT2-cursisten op de twee toetsmomenten.

In dit onderzoek staat het onderscheid tussen imperatieven in het belang van de spreker en imperatieven in het belang van de hoorder centraal. Elk item bestaat uit een korte context waarin een situatie van gesprekspartners wordt beschreven. In elke context is één zin weggelaten. De participanten krijgen verschillende antwoordopties aangeboden en moeten kiezen welke zin het best past op de lege plaats in de context. Hieronder volgt een voorbeeld van een item ter verduidelijking.

Maarten zit in de bioscoop een film te kijken. De jongens voor hem gaan steeds staan, waardoor hij het beeld niet goed kan zien. Maarten zegt tegen de jongens: _____.

- a. Ga maar even zitten.*
- b. Stop alsjeblieft met zingen.*
- c. Ga alsjeblieft zitten.*
- d. Stop maar even met zingen.*

Zoals in het voorbeeld hierboven te zien is, krijgen de participanten vier antwoordopties aangeboden. Twee opties hiervan corresponderen qua inhoud met de beschreven context (in het voorbeeld hierboven antwoord a en antwoord c). Deze twee opties bevatten dezelfde imperatief, maar in de ene imperatief staat de markeerder ‘alsjeblieft’ en in de andere de modale partikels ‘maar even’. De andere twee antwoordopties zijn afleiders (in het voorbeeld hierboven antwoord b en antwoord d). Deze twee afleiders bestaan uit een andere imperatief, die inhoudelijk niet in de context past, waarbij de ene imperatief weer ‘alsjeblieft’ bevat en de andere imperatief ‘maar even’. Er is gekozen voor het toevoegen van deze afleiders om de gokkans op het correcte antwoord kleiner te maken. Daarmee kan ook gecontroleerd worden of de participanten de contexten daadwerkelijk hebben gelezen en begrepen. Dit is met name belangrijk wanneer de items later zullen worden aangeboden aan de NT2-cursisten. Bij het construeren van de items is zoveel mogelijk rekening gehouden met het taalniveau van de cursisten, maar met behulp van de afleiders kan extra worden gecontroleerd of de cursisten de inhoud van de items hebben begrepen.

De focus van deze studie ligt dus op het gebruik van imperatieven met de markeerder ‘alsjeblieft’ en imperatieven met de modale partikels ‘maar (even)’ in verschillende contexten. Het idee achter de stimuli is dat wanneer in de context een boodschap wordt beschreven die in het belang is van de spreker, een imperatief extra geïrriteerd kan klinken wanneer de markeerder ‘alsjeblieft’ is toegevoegd. Wanneer de context een boodschap beschrijft die in het belang is van de luisteraar, kan een imperatief verzachtend worden gemaakt door modale partikels zoals ‘maar’ en ‘even’ toe te voegen. Het verwachte antwoord in het bovenstaande voorbeeld is daarom antwoord c (‘ga alsjeblieft zitten’). De persoon die de imperatief uitspreekt, wil graag het beeld goed kunnen zien en is er dus bij gebaat als de andere bioscoopbezoekers gaan zitten, zodat ze het zicht niet meer blokkeren. Er is in het voorbeeld dus sprake van sprekersbelang. Door te zeggen ‘ga alsjeblieft zitten’, wordt er extra irritatie uitgedrukt en wordt duidelijk dat de spreker iets voor elkaar wil krijgen. Antwoordoptie a (‘ga maar even zitten’) is hier niet passend, omdat met deze uitspraak het belang van de spreker niet genoeg wordt benadrukt. Het klinkt te verzachtend voor deze context.

De geconstrueerde imperatieven van deze studie zijn in hun kale vorm ambigu. Dit wil zeggen dat ze zowel in het belang van de spreker als in het belang van de hoorder kunnen zijn, afhankelijk van de context waarin ze worden uitgesproken. In bovenstaand voorbeeld is er sprake van sprekersbelang. Wanneer er echter een andere context wordt beschreven, kan er ook sprake zijn van hoordersbelang, zoals in het voorbeeld hieronder.

Amber heeft straks haar rijexamen. Ze loopt zenuwachtig heen en weer. Haar instructeur zegt tegen haar: _____.

- a. Ga maar even zitten.*
- b. Stop alsjeblieft met zingen.*
- c. Ga alsjeblieft zitten.*
- d. Stop maar even met zingen.*

Het verwachte antwoord in dit voorbeeld is antwoord a ('ga maar even zitten') omdat de context hoordersbelang aanduidt. De instructeur probeert Amber gerust te stellen en doet dit door de modale partikels 'maar even' toe te voegen aan de imperatief. De imperatief wordt verzachtend gemaakt. Antwoordoptie c ('ga alsjeblieft zitten') is in deze context niet passend, omdat de markeerder 'alsjeblieft' hier irritatie uitdrukt en er dan sprake is van een verschuiving naar sprekersbelang.

Voor de pretest zijn bij iedere imperatief twee contexten geformuleerd. Deze contexten bepalen of de antwoordoptie met 'alsjeblieft' of de antwoordoptie met 'maar (even)' passend is in de context. De ene context beschrijft een situatie waarin sprake is van sprekersbelang en de andere context beschrijft een situatie waarin sprake is van hoordersbelang. Bij het construeren van de contexten met sprekersbelang is geprobeerd om een situatie te beschrijven waarin sprake is van irritatie bij de spreker. Alleen de antwoordoptie met 'alsjeblieft' mocht passend zijn binnen de context en de antwoordoptie met 'maar (even)' mocht niet passend zijn binnen de context. Bij het construeren van de contexten met hoordersbelang is geprobeerd om een situatie te beschrijven waarin sprake is van het geruststellen van de luisteraar. Alleen de antwoordoptie met 'maar (even)' mocht passend zijn binnen de context en de antwoordoptie met 'alsjeblieft' mocht niet passend zijn binnen de context.

De pretest werd online uitgevoerd met behulp van het programma Qualtrics. Er werd gebruikgemaakt van twee versies van de pretest. Er is uitgegaan van 20 imperatieven en bij elk van deze imperatieven zijn 2 contexten geconstrueerd (een in het belang van de spreker en een in het belang van de luisteraar). In totaal zijn er dus 40 items geconstrueerd. De twee versies bestonden ieder uit 20 items. Beide lijsten bestonden uit 10 items met sprekersbelang en 10 items met hoordersbelang. In de lijsten kwam niet twee keer dezelfde imperatief voor. Dit wil zeggen dat lijst 1 de ene versie van de imperatief bevatte (bijvoorbeeld de context met hoordersbelang) en lijst 2 de andere versie (de context met sprekersbelang).

4.2.3. Uitkomsten van de pretest

Om er zeker van te zijn dat de items beoordeeld werden zoals verwacht, is de pretest uitgevoerd bij moedertaalsprekers van het Nederlands. Een item werd als geschikt bestempeld, wanneer het item in beide contexten, dus zowel in de context die sprekersbelang aanduidde als in de context die hoordersbelang aanduidde, door 80% of meer van de participanten hetzelfde werd beantwoord: keuze voor de imperatief met 'alsjeblieft' bij de items met sprekersbelang en keuze voor de imperatief met 'maar (even)' bij de items met hoordersbelang. Als een item in een of beide contexten minder dan 80% procent correct werd beantwoord, werd het item als ongeschikt beschouwd.

Uit de resultaten van de pretest bleek dat 13 van de 20 sets met imperatieveven geschikt waren voor verder gebruik in het onderzoek. De set waarvan verwacht werd dat die qua taalgebruik het moeilijkst te begrijpen leek te zijn voor de NT2-cursisten is verwijderd. Uit de 12 overgebleven sets werd steeds willekeurig een van de twee items gekozen, dus ofwel de context met het sprekersbelang ofwel de context met het hoordersbelang. Uiteindelijk bleef er een selectie over van 12 items, waarvan 6 contexten met sprekersbelang en 6 contexten met hoordersbelang. Deze 12 items zijn gebruikt om op te nemen in de toets voor de NT2-cursisten. Er is bewust voor gekozen om niet te veel items op te nemen in de toets, omdat NT2-cursisten over het algemeen veel tijd nodig hebben om te lezen.

4.3 Het eerste toetsmoment

4.3.1. Participanten bij het eerste toetsmoment

Er namen 13 NT2-cursisten deel aan het eerste toetsmoment. Deze groep participanten bestond uit 4 mannen en 9 vrouwen met een gemiddelde leeftijd van 39 jaar. Deze participanten volgen taallessen bij de instantie STEP Nijmegen. Dit is een stichting waarbij de focus ligt op emancipatie- en participatieprocessen om de zelfredzaamheid en integratie in de Nederlandse samenleving te vergroten (STEP Nijmegen, z.d.). Het taalniveau van de participanten varieerde van A2 tot B1. De cursisten waren afkomstig uit Syrië, Marokko, Turkije, Oekraïne, Spanje, Afghanistan, Iran en Nigeria.

4.3.2. Materiaal en procedure van het eerste toetsmoment

De selectie van de items voor het eerste toetsmoment voor de NT2-cursisten is beschreven in paragraaf 4.2.3. De uiteindelijke items met daarbij de antwoordsleutel zijn terug te vinden in Appendix A: eerst de 6 items met sprekersbelang en vervolgens de 6 items met hoordersbelang. Bij de twee toetsmomenten voor de NT2-cursisten was de volgorde van deze items gerandomiseerd.

Bij het eerste toetsmoment voerden de NT2-cursisten de toets uit zonder enige voorkennis. De cursisten werd niet verteld wat het doel was van deze toets, om er zeker van te zijn dat ze de items op eigen intuïtie zouden beoordelen. De toets werd uitgevoerd met behulp van pen en papier. Er was sprake van veel variatie in de tijd die nodig was om de toets te maken. Enkele cursisten waren na 5 minuten klaar, terwijl sommige cursisten meer dan 20 minuten nodig hadden om alle items te beantwoorden.

4.4 Opzet van de les

Er is een lesplan opgesteld met het doel om een les te geven waarin NT2-cursisten leren onderscheid te maken tussen imperatieveven in het belang van de spreker en imperatieveven in het belang van de hoorder. Daarnaast leren de cursisten over de manier waarop de markeerder ‘alsjeblieft’ en de modale partikels ‘maar (even)’ kunnen worden gebruikt in imperatieveven en hoe vriendelijk of juist minder vriendelijk de imperatieveven dan klinken.

Het lesplan is opgebouwd volgens het ABCD-model van Neuner. Dit model wordt veel gebruikt in het NT2-onderwijs. Hierbij wordt uitgegaan van de ideale opbouw om nieuwe kennis aan te bieden aan tweedetaalleerders. In vier fasen (A, B, C en D) worden de oefeningen opgebouwd van receptief naar productief en een communicatieve benadering staat centraal (Van Kalsbeek, 2015). Aangezien de focus van dit onderzoek ligt op receptieve vaardigheden, zijn er geen D-oefeningen opgenomen in het lesplan. In D-oefeningen ligt de focus op vrije productie en dat is voor het kunnen uitvoeren van de twee toetsmomenten in deze huidige studie niet nodig. Een ander didactisch principe waar het lesplan op is gebaseerd, is het concept 'zien = snappen'. Door gebruik te maken van een duidelijke opbouw van oefeningen waarbij gebruik wordt gemaakt van kleuren, wordt de nieuwe lesstof visueel gemaakt voor de cursisten en daarnaast wordt ernaar gestreefd om cursisten zelf de regels te laten afleiden, wat bijdraagt aan een beter begrip (Coenen, 2010). In de les is er sprake van een afwisseling tussen individueel werken en samenwerken. Ook wordt er een quiz gedaan om een soort competitie-element aan te brengen in de les, waardoor de cursisten gestimuleerd worden om actief mee te doen.

De introductie van de les heeft als doel om de voorkennis van de cursisten over de gebiedende wijs te activeren. Na een A-oefening en expliciete uitleg over het onderwerp van de les, volgen vier B-oefeningen en een C-oefening. Tot slot begint het tweede toetsmoment direct na afloop van de les. Het lesplan is weergegeven in Appendix B en de uitgevoerde oefeningen zijn weergegeven in Appendix C.

4.5 Het tweede toetsmoment

Het tweede toetsmoment vond 5 weken na het eerste toetsmoment plaats met dezelfde 13 participanten. Het toetsmoment vond direct plaats na uitvoering van de les die beschreven is in paragraaf 4.4, zodat de NT2-cursisten de nieuwe kennis meteen konden toepassen. De participanten maakten dezelfde toets als bij het eerste toetsmoment, waarvan de items staan beschreven in Appendix A. Er werd dezelfde procedure gevolgd als bij de eerste meting. In het volgende hoofdstuk worden de resultaten van de twee toetsmomenten beschreven en met elkaar vergeleken.

Hoofdstuk 5 – Resultaten

De uitkomsten van de huidige studie zullen worden besproken in drie paragrafen. In paragraaf 5.1 worden de resultaten van de eerste meting bij de NT2-cursisten beschreven. De uitkomsten van dit eerste toetsmoment geven meer informatie over de mate waarin NT2-cursisten van moedertaalsprekers van het Nederlands verschillen in de manier waarop de ze stimuli van het huidige onderzoek beoordelen. In paragraaf 5.2 worden vervolgens de resultaten van het tweede toetsmoment beschreven. De resultaten van het tweede toetsmoment worden vergeleken met de resultaten van het eerste toetsmoment, om te kunnen beoordelen of de NT2-cursisten expliciet iets van de les hebben geleerd en bij de tweede meting meer presteren zoals moedertaalsprekers van het Nederlands dat hebben gedaan bij de pretest. In paragraaf 5.3 wordt een reflectie op de uitgevoerde les beschreven om aandachtspunten en dingen die opgevallen zijn tijdens het uitvoeren van de les toe te lichten.

5.1 Resultaten van het eerste toetsmoment

De NT2-cursisten hebben de stimuli tijdens het eerste toetsmoment beoordeeld zonder enige uitleg of voorkennis, met het doel om te kijken wat hun eigen intuïtie is op het gebied van het kiezen van twee soorten imperatieven in verschillende contexten. Hun intuïtie kan dan vervolgens worden vergeleken met de intuïtie van moedertaalsprekers van het Nederlands. Om te kunnen controleren of de NT2-cursisten de inhoud van de stimuli goed hebben begrepen, bestonden de vier antwoordopties uit twee afleiders, zoals eerder beschreven in paragraaf 4.2.2. Uit de resultaten van het eerste toetsmoment bleek dat niemand van de deelnemers een afleider had gekozen als antwoord. Hieruit volgt de conclusie dat het taalniveau van de toets paste bij het huidige taalniveau van de NT2-cursisten. In de rest van deze paragraaf zal daarom alleen worden gesproken over de twee antwoordopties die qua inhoud wel corresponderden met de inhoud van de context van de stimuli.

In Tabel 1 staan de antwoorden van de deelnemers op de 12 items weergegeven. In de tabel is te zien of de NT2-leerders hebben gekozen voor de imperatief met daarin de markeerder ‘alsjeblieft’ of voor de imperatief met daarin de modale partikels ‘maar (even)’. Zoals uit deze tabel naar voren komt en zoals ook in Tabel 3 staat weergegeven, is de antwoordoptie met de markeerder ‘alsjeblieft’ vaker gekozen dan de antwoordoptie met de modale partikels ‘maar (even)’. In totaal werd er 91 keer gekozen voor de antwoordoptie met ‘alsjeblieft’ en 65 keer voor de antwoordoptie met ‘maar (even)’. In Tabel 4 en in Figuur 2 komt naar voren dat het percentage participanten dat de correcte antwoordoptie heeft gegeven per context varieert van 31% tot 77%. Sommige items worden dus meer beoordeeld zoals moedertaalsprekers van het Nederlands dat doen dan andere items.

Een paar dingen vallen op in Tabel 1. Allereerst heeft participant 4 bij alle contexten gekozen voor de antwoordoptie met de modale partikels ‘maar (even)’. Drie andere participanten (deelnemers 8, 11 en 12) hebben daarentegen bijna alleen maar voor de antwoordoptie met de markeerder ‘alsjeblieft’ gekozen. Zoals verder ook uit Tabel 1 blijkt, lijkt er dus sprake te zijn van veel individuele verschillen tussen NT2-cursisten met betrekking tot dit aspect van de Nederlandse taal. Er is geen duidelijk patroon zichtbaar in de gegeven antwoorden op het eerste meetmoment.

Tabel 1: Gegeven antwoorden bij het eerste toetsmoment.

	Correcte antwoord	pp. 1	pp. 2	pp. 3	pp. 4	pp. 5	pp. 6	pp. 7	pp. 8	pp. 9	pp. 10	pp. 11	pp. 12	pp. 13
1	alsjeblijft	alsj	alsj	alsj	me	alsj	alsj	me	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	me
2	alsjeblijft	alsj	alsj	me	me	alsj	alsj	me	alsj	alsj	me	alsj	me	me
3	alsjeblijft	me	me	alsj	me	me	me	me	alsj	me	alsj	alsj	alsj	me
4	alsjeblijft	alsj	alsj	me	me	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	me	alsj	alsj	me
5	alsjeblijft	me	alsj	alsj	me	alsj	alsj	me	alsj	alsj	me	alsj	alsj	alsj
6	alsjeblijft	alsj	alsj	alsj	me	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj
7	maar even	alsj	alsj	me	me	alsj	me	alsj	alsj	alsj	alsj	me	alsj	alsj
8	maar	m	alsj	m	m	alsj	m	m	m	m	alsj	alsj	m	alsj
9	maar even	me	me	me	me	me	me	me	alsj	alsj	me	alsj	alsj	alsj
10	maar even	me	alsj	me	me	me	me	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj
11	maar even	alsj	alsj	me	me	alsj	me	me	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj
12	maar even	me	alsj	me	me	me	me	me	alsj	me	me	me	alsj	me

Samenvattend lijken de NT2-leerders de items dus op een andere manier te beoordelen dan moedertaalsprekers van het Nederlands. Ondanks dat er sprake is van veel individuele verschillen, lijken ze een voorkeur te hebben voor imperatieven met de markeerder ‘alsjeblijft’ en uit het percentage correcte antwoorden blijkt dat intuïtie van de NT2-cursisten verschilt van de intuïtie van moedertaalsprekers van het Nederlands.

5.2 Resultaten van het tweede toetsmoment

Net als bij het eerste toetsmoment heeft geen enkele NT2-leerder een afleider als antwoord gekozen. Dit is opnieuw een bevestiging dat het begrijpen van de inhoud van de items geen probleem leek te zijn voor de NT2-leerders. Er zal daarom in de rest van deze paragraaf alleen nog worden gesproken over de twee antwoordopties die qua inhoud wel correspondeerden met de inhoud van de context van de stimuli.

Tabel 2: Gegeven antwoorden bij het tweede toetsmoment.

	Correcte antwoord	pp. 1	pp. 2	pp. 3	pp. 4	pp. 5	pp. 6	pp. 7	pp. 8	pp. 9	pp. 10	pp. 11	pp. 12	pp. 13
1	alsjeblijft	alsj	alsj	alsj	me	me	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj
2	alsjeblijft	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj
3	alsjeblijft	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj
4	alsjeblijft	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	me	alsj	me	alsj
5	alsjeblijft	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	me
6	alsjeblijft	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj	alsj
7	maar even	me	me	me	me	me	me	me	me	me	me	me	me	me
8	maar	m	m	m	m	alsj	m	m	m	m	m	m	m	m
9	maar even	me	me	me	me	me	me	me	alsj	me	me	me	me	me
10	maar even	me	me	me	me	me	me	me	me	me	alsj	alsj	alsj	me
11	maar even	me	alsj	me	me	me	me	alsj	alsj	me	me	me	alsj	me
12	maar even	me	alsj	me	me	me	me	me	me	me	me	me	me	me

5.2.1. *Vergelijking resultaten van het eerste en het tweede toetsmoment op groepsniveau*

Wanneer de resultaten van het tweede toetsmoment worden vergeleken met de resultaten van het eerste toetsmoment, dan wordt uit Tabel 4 en uit Figuur 2 duidelijk dat het percentage participanten dat het correcte antwoord heeft gegeven voor alle contexten omhoog is gegaan. Uit dit resultaat blijkt dat de NT2-cursisten na het volgen van de les dus meer gingen presteren zoals moedertaalsprekers van het Nederlands dat deden bij de pretest. Zoals beschreven in paragraaf 5.1 varieerde het percentage correcte antwoorden per context van 31% tot 77% bij het eerste meetmoment. Bij de twee meting varieerde het percentage correcte antwoorden per context van 69% tot 100%.

Bij de eerste meting leek er bij de NT2-cursisten een voorkeur te zijn voor imperatieven met daarin de markeerder 'alsjeblijft'. In Tabel 3 is te zien dat de NT2-leerders op het tweede meetmoment nog steeds vaker hebben gekozen voor de antwoordoptie met 'alsjeblijft' dan voor de antwoordoptie met 'maar (even)', maar het verschil is wel kleiner geworden. Bij de tweede meting is er in totaal 83 keer gekozen voor een imperatief met de markeerder 'alsjeblijft' en 73 keer voor een imperatief met de partikels 'maar (even)'. De verhouding bij het eerste meetmoment was 91 keer 'alsjeblijft' tegenover 65 keer 'maar (even)'.

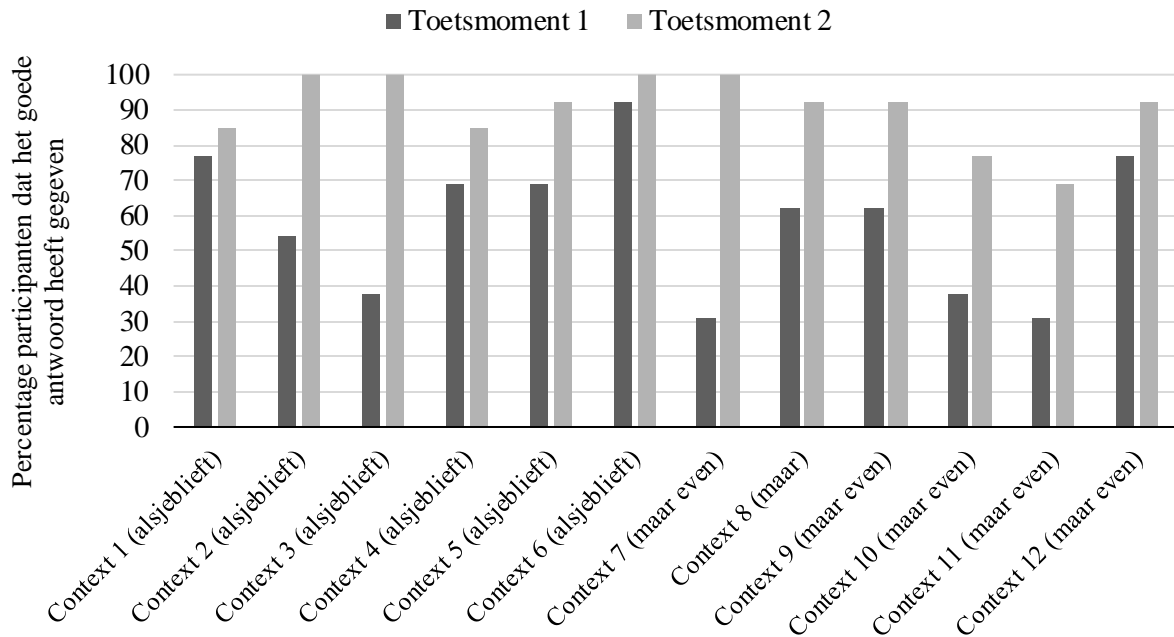
Net zoals bij het eerste toetsmoment komt uit de resultaten van de tweede meting naar voren dat sommige items makkelijker te beantwoorden lijken te zijn dan andere. Zo werden de items van contexten 2, 3, 6 en 7 bij de tweede meting door alle NT2-leerders correct beantwoord, terwijl bij context 11 slechts door 69% van de NT2-leerders de correcte antwoordoptie is gekozen. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat het in sommige contexten makkelijker of juist moeilijker is om te bepalen of de intentie van de boodschap in het belang is van de hoorder of in het belang is van de spreker. In paragraaf 5.3 en in hoofdstuk 6 zal hier verder op worden ingegaan.

Tabel 3: Het aantal keren dat de verschillende antwoordopties zijn gegeven.

	Aantal correcte antwoorden	Toetsmoment 1	Toetsmoment 2
Alsjeblijft	78	91	83
Maar (even)	78	65	73

Tabel 4: Het percentage participanten dat het correcte antwoord heeft gegeven per context.

	Toetsmoment 1	Toetsmoment 2
Context 1 (alsjeblijft)	77%	85%
Context 2 (alsjeblijft)	54%	100%
Context 3 (alsjeblijft)	38%	100%
Context 4 (alsjeblijft)	69%	85%
Context 5 (alsjeblijft)	69%	92%
Context 6 (alsjeblijft)	92%	100%
Context 7 (maar even)	31%	100%
Context 8 (maar)	62%	92%
Context 9 (maar even)	62%	92%
Context 10 (maar even)	38%	77%
Context 11 (maar even)	31%	69%
Context 12 (maar even)	77%	92%

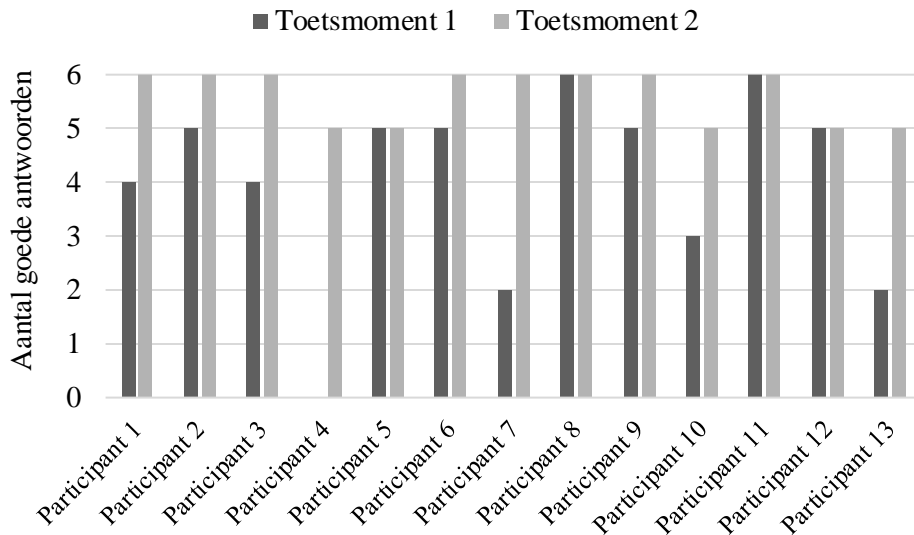
Figuur 2: Het percentage participanten dat het correcte antwoord heeft gegeven per context.

5.2.2. Vergelijking resultaten van het eerste en het tweede toetsmoment per individu

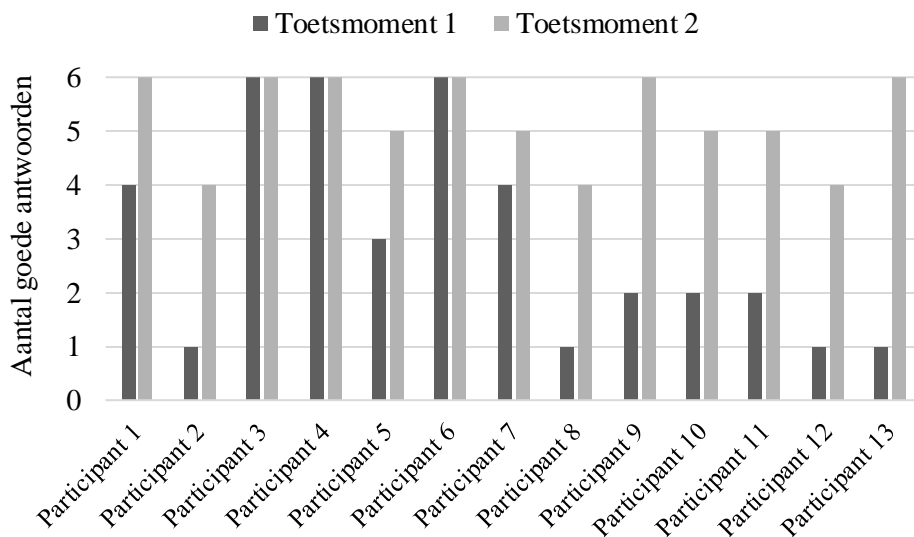
In deze paragraaf zijn de resultaten per participant weergegeven, waarbij de 12 stimuli zijn uitgesplitst naar 6 items met de correcte antwoordoptie ‘alsjeblijft’ en 6 items met de correcte antwoordoptie ‘maar (even)’. Uit Tabel 5 blijkt dat het aantal correct gegeven antwoorden gelijk is gebleven of hoger is geworden bij iedere participant. Iedere participant heeft bij het tweede toetsmoment minstens 4 van de 6 items per conditie correct beantwoord. In Figuur 3 en in Figuur 4 is de informatie van Tabel 5 nogmaals weergegeven in een staafdiagram om de uitkomsten inzichtelijker te maken.

Tabel 5: Aantal correcte antwoorden op de twee toetsmomenten per participant.

	Alsjeblijft (toetsmoment 1)	Alsjeblijft (toetsmoment 2)	Maar (even) (toetsmoment 1)	Maar (even) (toetsmoment 2)
Participant 1	4	6	4	6
Participant 2	5	6	1	4
Participant 3	4	6	6	6
Participant 4	0	5	6	6
Participant 5	5	5	3	5
Participant 6	5	6	6	6
Participant 7	2	6	4	5
Participant 8	6	6	1	4
Participant 9	5	6	2	6
Participant 10	3	5	2	5
Participant 11	6	6	2	5
Participant 12	5	5	1	4
Participant 13	2	5	1	6

Figuur 3: Aantal correcte antwoorden ‘alsjeblieft’ op de twee toetsmomenten per participant.

Figuur 4: Aantal correcte antwoorden ‘maar (even)’ op de twee toetsmomenten per participant.

5.3 Reflectie op de les

De deelnemende NT2-cursisten waren afkomstig uit verschillende lesgroepen die varieerden van niveau A2 tot niveau B1. Deze lesgroepen maakten daarom ook gebruik van verschillende lesmethodes, wat als gevolg had dat sommige cursisten al beter bekend waren met de gebiedende wijs dan andere cursisten. Hoewel de meeste cursisten bekend waren met de gebiedende wijs, was ik toch genoodzaakt om een beetje af te wijken van de tijdsplanning van het lesplan om wat meer tijd te besteden aan de uitleg van het concept gebiedende wijs voor de cursisten voor wie dit onderwerp nog onbekend was. Voor mijn gevoel was het voor alle cursisten duidelijk wat het fenomeen inhield, voordat ik verder ging met de les en het gebruik van de markeerder ‘alsjeblieft’ en de modale partikels ‘maar’ en ‘even’ in imperatieven ging bespreken.

Na de expliciete uitleg over de nuanceverschillen die kunnen worden aangebracht in imperatieve kwamen er veel verbaasde reacties over het gebruik van de markeerder 'alsjeblieft'. Zoals verwacht kwam er uit de reacties van de cursisten vooral naar voren dat de meerderheid in de veronderstelling was dat 'alsjeblieft' een uiting beleefder maakt. Het was voor hen nieuwe informatie dat dit niet altijd het geval is in de Nederlandse taal. De verbazing over het fenomeen dat de markeerder 'alsjeblieft' een imperatief juist dwingender of geïrriteerder kan laten klinken, is in overeenstemming met de uitkomsten van het eerste toetsmoment, waaruit bleek, zoals eerder beschreven in paragraaf 5.1, dat de NT2-cursisten zich niet bewust leken te zijn van de nuanceverschillen die aanwezig waren in de stimuli. Twee cursisten gaven wel aan dat zij wisten dat ze moesten opletten met het gebruik van 'alsjeblieft' in uitingen, maar dat ze niet precies wisten wanneer en waarom. Bij één groep cursisten ontstond lichte verwarring, omdat ze vergeten leken te zijn dat de nieuwe informatie betrekking had op het gebruik van de gebiedende wijs. Ze leken even het idee te krijgen dat 'alsjeblieft' uitingen nooit beleefd maakt, terwijl dat soms natuurlijk juist wel het geval is, afhankelijk van het type uiting en de daarbij horende context. Toen ik merkte dat deze verwarring ontstond, heb ik geprobeerd om duidelijk te vermelden dat de gebiedende wijs centraal stond tijdens de les en daarbij het onderscheid tussen sprekersbelang en hoordersbelang.

De A-oefening die gericht was op het opmerken van de kleine woordjes die aanwezig waren in de imperatieve werd goed ontvangen door de deelnemers. Ze hadden goed door dat de oefening draaide om de aanwezigheid van de woorden 'alsjeblieft' en 'maar (even)', maar ze konden nog niet aangeven welke theorie hierachter zat.

Tijdens het uitvoeren van de B-oefeningen merkte ik dat de cursisten in het begin moeite hadden met het maken van het onderscheid tussen sprekersbelang en hoordersbelang. Ik merkte hierbij dat begrijpend lezen een grote rol speelde tijdens deze les. De NT2-leerders vonden het lastig om te interpreteren wie precies de uitspraak deed en of deze uitspraak dan binnen de betreffende context in het voordeel was van de spreker of in dat van de hoorder. Ik merkte daarom dat het belangrijk was om de cursisten te stimuleren om zorgvuldig te lezen en te bepalen wie precies de uitspraak deed en wie de boodschap ontving. Bij het interpreteren van de resultaten van deze huidige studie is het daarom belangrijk om rekening te houden met het feit dat het niveau van leesvaardigheid een rol heeft gespeeld bij het beoordelen van de items. Gedurende het uitvoeren van de B-oefeningen, werden de cursisten steeds beter in het maken van het onderscheid tussen sprekersbelang en hoordersbelang.

Het uitvoeren van de C-oefening was zoals verwacht het meest uitdagend voor de NT2-cursisten, omdat het nu niet meer alleen een receptieve oefening betrof, maar er ook productie werd vereist. De cursisten kregen de taak om contexten compleet te maken door er zelf een imperatief aan toe te voegen, met daarin ofwel 'alsjeblieft' ofwel 'maar (even)'. Deze oefening leek wat hoog gegrepen te zijn, omdat enkele cursisten moeite hadden met het grammaticale aspect van deze opdracht. Ik heb daarom benadrukt dat de focus in deze les niet lag op grammatica, maar juist op de inhoud van de zinnen en de daarbij aangebrachte nuanceverschillen met behulp van 'alsjeblieft' en 'maar (even)'. De schakeling van receptieve oefeningen naar een meer productieve oefening had voor sommige cursisten tot gevolg dat ze niet meer voor ogen leken te hebben of ze uitingen gingen bedenken in het voordeel van de spreker of in het voordeel van de hoorder. Het belang van deze C-oefening werd hier extra duidelijk, aangezien deze oefening vereist dat de cursisten de situatie tussen spreker en hoorder begrijpen. Met enige sturing en tips ging het uitvoeren van deze oefening verder goed.

Aan het einde van de les had ik het gevoel dat de cursisten de nieuwe lesstof goed hadden begrepen. Ze hadden geen vragen meer en er leken weinig onduidelijkheden meer te zijn. De resultaten van het tweede toetsmoment, eerder beschreven in paragraaf 5.2, laten inderdaad zien dat de cursisten in staat waren om de nieuwe kennis direct toe te passen en dat ze daadwerkelijk beter presteerden dan tijdens het eerste toetsmoment.

Hoofdstuk 6 – Discussie en conclusie

Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat tweedetaalleerders moeite hebben met het begrip en de productie van modale partikels (Foolen, 2010; Hiligsmann & Noiret, 2010; van Balen et al., 2010; Wenzel, 2004; van der Wouden en Caspers, 2008) in het Nederlands en dat tweedetaalleerders vaak moeite hebben met het correct gebruiken van markeerders zoals ‘alsjeblijft’ in verschillende talen (Faerch en Kasper, 1989; Hendriks, 2002; House, 1989). Er is tot op heden nog weinig bekend over het gebruik van modale partikels en de markeerder ‘alsjeblijft’ in imperatieven door NT2-leerders. Het interpreteren en produceren van imperatieven is een complex geheel, vooral wanneer er sprake is van gesprekspartners met een verschillende moedertaal. Wanneer men tweedetaalleerders het target-like produceren van imperatieven in een vreemde taal wil aanleren, moet er rekening worden gehouden met verschillende factoren die een rol spelen. Lesmethodes lijken niet altijd genoeg aandacht te schenken aan de ontwikkeling van sociopragmatische competenties (Campillo, 2008; Kasper & Schmidt, 1996; Philips, 1993; Vellenga, 2004), aan expliciete uitleg over modale partikels (Foolen, 2010), aan verschillende typen uitingen (Aijmer, 2015) en aan het belang van het onderscheid tussen imperatieven in het belang van de hoorder of van de spreker (Curl & Drew, 2008; de Hoop et al., 2016; Wichmann, 2004). In deze studie is daarom onderzocht of het mogelijk is om NT2-leerders expliciet iets te leren over verschillende nuances die kunnen worden aangebracht in imperatieven door middel van de mitigerende partikels ‘maar (even)’ en de markeerder ‘alsjeblijft’. Het doel van deze studie was te onderzoeken of de NT2-cursisten konden leren dat imperatieven met sprekersbelang geïrriteerder en dwingender klinken wanneer ‘alsjeblijft’ wordt toegevoegd en dat imperatieven met hoordersbelang verzachtend klinken wanneer de modale partikels ‘maar (even)’ worden toegevoegd. Dit is onderzocht door de participanten te laten kiezen of ze imperatieven met ‘alsjeblijft’ of imperatieven met ‘maar (even)’ beter vonden passen in verschillende contexten. Na het geven van een les met expliciete uitleg over dit onderwerp hebben de NT2-leerders de items opnieuw beoordeeld. Op deze manier is onderzocht of het mogelijk is om NT2-leerders hierover te onderwijzen.

Uit de resultaten kwam naar voren dat hoewel er geen duidelijk patroon zichtbaar was in de antwoorden die de NT2-leerders hebben gekozen bij de eerste meting, de participanten een voorkeur leken te hebben voor imperatieven met daarin de markeerder ‘alsjeblijft’. Imperatieven met ‘alsjeblijft’ werden op het eerste meetmoment vaker gekozen dan de imperatieven met de modale partikels ‘maar (even)’. De antwoorden van de participanten weken af van de antwoorden die moedertaalsprekers van het Nederlands hadden gegeven tijdens de pretest. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de intuïties van NT2-leerders op dit gebied afwijken van de intuïties van moedertaalsprekers van het Nederlands. Deze bevinding is in overeenstemming met de eerste hypothese, beschreven in paragraaf 4.1. In NT2-lesmethodes wordt vaak beschreven dat ‘alsjeblijft’ een beleefdheidsmarkeerder is in het Nederlands en dat men bijvoorbeeld verzoeken, en dus ook imperatieven, vriendelijker kan maken door er ‘alsjeblijft’ aan toe te voegen. Deze informatie in lesmethoden heeft mogelijk als gevolg dat NT2-leerders zich niet bewust zijn van het verschijnsel dat ‘alsjeblijft’ niet altijd een verzachtende functie heeft in imperatieven in het Nederlands (de Hoop et al., 2016). Deze bevinding sluit ook aan bij de beweringen van Faerch en Kasper (1989) en Hendriks (2002) dat tweedetaalleerders vaak overmatig gebruik van markeerders zoals ‘alsjeblijft’ laten zien in hun taalproductie. Tot slot sluit dit resultaat ook aan bij de indrukken die ik tijdens het geven van de les heb gekregen, zoals beschreven in paragraaf 5.3. Veel deelnemers reageerden verbaasd op de uitleg dat het toevoegen van ‘alsjeblijft’ aan imperatieven er juist voor kan zorgen dat de

imperatieven minder vriendelijk klinken en dat er sprake is van irritatie en ongeduld bij de spreker.

Uit de resultaten bleek dat de participanten na het volgen van de les beter presteerden, meer zoals moedertaalsprekers van het Nederlands. Het percentage correcte antwoorden was voor ieder item op het tweede toetsmoment hoger dan op het eerste toetsmoment en voor iedere participant was het percentage correct gegeven antwoorden hetzelfde gebleven of gestegen. Hieruit kan de conclusie worden getrokken dat het mogelijk lijkt te zijn om NT2-cursisten expliciet iets te leren over de nuanceverschillen die ‘alsjeblijft’ en de modale partikels ‘maar (even)’ kunnen aanbrengen in imperatieven. Dit resultaat is in overeenstemming met de tweede hypothese, beschreven in paragraaf 4.1, en sluit daarnaast aan bij de bevinding van Krösschell (2021) dat expliciet onderwijs over modale partikels effectief lijkt te zijn in het NT2-onderwijs. Vooralsnog lijkt in NT2-lesmethodes de informatie over het gebruik van de markeerder ‘alsjeblijft’ niet volledig en worden modale partikels niet expliciet toegelicht (Bloks & Caron, 2018; Foolen, 2010; van der Wouden & Caspers, 2010). De uitkomsten van dit onderzoek tonen aan dat het waardevol kan zijn om meer expliciete uitleg over het gebruik van ‘alsjeblijft’ en modale partikels te implementeren in NT2-lesmethodes en tijdens NT2-lessen. Zoals in paragraaf 2.3.2. is beschreven, is het voor tweedetaalleerders van belang om meer kennis te hebben over deze onderwerpen om ‘pragmatic failure’ te voorkomen en om succesvolle (cross-linguïstische) communicatie te kunnen bereiken (Hendriks & Le Pair, 2004; Hiligsmann & Noiret, 2010; Thomas, 1983; van der Wouden & Caspers, 2008).

Bij het interpreteren van de resultaten van dit onderzoek moet rekening worden gehouden met de samenstelling van de groep participanten. De NT2-cursisten kwamen uit verschillende lesgroepen die enigszins verschilden van niveau, waardoor niet iedereen les kreeg uit dezelfde lesmethode. Als gevolg hiervan kan er sprake zijn geweest van een verschil in voorkennis over de gebiedende wijs, zoals eerder beschreven in paragraaf 5.3. Het is mogelijk dat sommige cursisten recent onderwijs hebben gekregen over dit onderwerp, terwijl andere cursisten hier geen of minder uitleg over hebben gehad. Een andere beperking van dit onderzoek is dat er alleen items zijn gebruikt waarbij er heel duidelijk sprake was van sprekersbelang, dus het uitdrukken van irritatie, of items waarbij er heel duidelijk sprake was van hoordersbelang, dus het uitdrukken van een soort verzachtende of troostende boodschap. Er zijn imperatieven denkbaar waarbij het onderscheid tussen sprekers- en hoordersbelang wat minder duidelijk is. Mogelijk kan dit ook verklaren waarom sommige contexten moeilijker bleken te zijn dan andere. Wellicht werd de irritatie van de spreker of diens poging om de hoorder gerust te stellen in sommige contexten minder duidelijk uitgedrukt dan in andere contexten. Een andere verklaring voor dit resultaat is dat het bij sommige contexten misschien moeilijker was voor de NT2-leerders om te bepalen wie precies de uitspraak deed en wie de luisteraar was, zoals ook in paragraaf 5.3 werd opgemerkt. Het niveau van leesvaardigheid is dus een factor om rekening mee te houden bij de interpretatie van de resultaten.

Eerder onderzoek heeft uitgewezen dat het gebruik van partikels door NT2-leerders lijkt samen te hangen met het niveau van de taalvaardigheid (van Balen et al, 2010; Wenzel, 2004). Uit dit onderzoek bleek ook dat leesvaardigheid een rol gespeeld zou kunnen hebben bij het beoordelen van de items. In vervolgstudies is het interessant om te onderzoeken vanaf welk taalniveau het geschikt zou zijn om expliciet onderwijs aan te bieden over het gebruik van ‘alsjeblijft’ en ‘maar (even)’ in imperatieven. Daarnaast kan onderzocht worden of het mogelijk is om NT2-leerders ‘alsjeblijft’ en ‘maar (even)’ in imperatieven te leren produceren. Hoewel er tijdens de les een oefening is uitgevoerd waarbij enige productie van de participanten werd vereist, lag de focus van dit onderzoek op receptieve vaardigheden.

Hoewel correct gebruik van ‘alsjeblieft’ en ‘maar (even)’ in imperatieven essentieel is voor het bereiken van succesvolle communicatie en het voorkomen van ‘pragmatic failure’, lijkt de informatie in NT2-lesmethodes over deze woorden niet volledig te zijn en wordt het gebruik van deze woorden niet expliciet toegelicht. De resultaten van dit onderzoek bevestigen echter de effectiviteit van expliciet onderwijs aan NT2-cursisten over het effect van de markeerder ‘alsjeblieft’ en de modale partikels ‘maar (even)’ in imperatieven. Wat de meest ideale omstandigheden zijn om expliciete uitleg hierover aan te bieden, zoals het taalniveau van de cursisten en de mate van receptiviteit en productiviteit van de bijbehorende oefeningen, kan in de toekomst nader onderzocht worden.

Referenties

- Aijmer, K. (2015). "Will you fuck off please". The use of *please* by London teenagers. *Pragmática Sociocultural/Sociocultural Pragmatics*, 3(2), 127-149. <https://dx.doi.org/10.1515/soprag-2014-0028>
- Balen, E. van, Caspers, J., & van der Wouden, T. (2010). Modale Partikels in het Nederlands als tweede taal: Aanwijzingen voor een vaste verwervingsvolgorde. *Internationale Neerlandistiek*, 48(2), 31-40.
- Blankesteyn, H., & van der Burg, B. (Hosts). (2018, 9 mei). Smart speakers zijn smart listeners. *De Technoloog*. Podcast van BNR Nieuwsradio. Geraadpleegd op 31 mei 2022, van www.bnr.nl/podcast/de-technoloog/10343772/smart-speakers-zijn-smart-listeners
- Bloks, K., & Caron, L. (2018). *Van A Tot Zin*. Nederland, Amersfoort: Kleurrijker.
- Bloks, K., & de Graaf, W. (2017). *TaalCompleet A2*. Nederland, Amersfoort: Kleurrijker.
- Brown, P., & Levinson, S. C. (1978). Universals in language usage: Politeness phenomena. In E. N. Goody (Ed.), *Questions and politeness: Strategies in social interaction* (pp. 56-289). Cambridge, Engeland: Cambridge University Press.
- Campillo, P. S. (2008). Examining mitigation in requests: A focus on transcripts in ELT coursebooks. In E. A. Soler, & M. P. Safont-Jordà (Eds.), *Intercultural language use and language learning* (pp. 207-222). Duitsland, Berlijn: Springer.
- Coenen, J., & Heijdenrijk, M. (2010). *Zien is snappen*. Nederland, Den Haag: Bazalt.
- Curl, T. S. & Drew, P. (2008). Contingency and action: A comparison of two forms of requesting. *Research on Language and Social Interaction*, 41(2), 129–153. <https://dx.doi.org/10.1080/08351810802028613>
- Encyclo (z.d.). *Imperatief definities*. Geraadpleegd van <https://www.encyclo.nl/begrip/imperatief>
- Ensie (z.d.). *Wat is de betekenis van imperatief?* Geraadpleegd van <https://www.ensie.nl/betekenis/imperatief>
- Faerch, K., & Kasper, G. (1989). Internal and external modification in interlanguage request realization. In S. Blum-Kulka, J. House, & G. Kasper (Eds.), *Cross-cultural pragmatics: Requests and apologies* (pp. 221-247). Norwood, NJ: Ablex.
- Fedriani, C. (2019). A pragmatic reversal: Italian per favore 'please' and its variants between politeness and impoliteness. *Journal of Pragmatics*, 142, 233-244. <https://dx.doi.org/10.1016/J.PRAGMA.2018.09.008>
- Fehringer, C., & Cornips, L. (2019). The use of modal particles in Netherlandic and Belgian Dutch imperatives. *Journal of Germanic Linguistics*, 31(4), 323–362. <https://dx.doi.org/10.1017/S1470542719000072>
- Fontein, M. & Pescher-ter Meer, A. (2016). *Nederlandse grammatica voor anderstaligen*. Nederland, Utrecht: NCB.
- Foolen, A. P. (1993). *De betekenis van partikels: Een dokumentatie van de stand van het onderzoek, met bijzonder aandacht voor 'maar'* (Dissertatie, Radboud Universiteit Nijmegen). Geraadpleegd van https://www.researchgate.net/publication/34555269_De_betekenis_van_partikels_een_dokumentatie_van_de_stand_van_het_onderzoek_met_bijzondere_aandacht_voor_maar/ink/55dad7d908aeb38e8a8a239f/download
- Foolen, A. (2010). Partikels volgens de schijf van vijf. *Internationale Neerlandistiek*, 48(2), 41- 51. <https://dx.doi.org/10.5117/IVN2010.2.FOOL>
- Fraser, B. (1996). Pragmatic markers. *Pragmatics*, 6(1), 167–190. <https://dx.doi.org/10.1075/prag.6.2.03fra>

- Grainger, K., & Mills, S. (2016). *Directness and indirectness across cultures*. Engeland, Londen: Palgrave Macmillan.
- Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. In P. Cole & J. L. Morgan (Eds.), *Syntax and semantics, 3: Speech acts* (pp. 41-58). New York, NY: Academic Press.
- Haeseryn, W., Romijn, K., Geerts, G., de Rooij, J., & van den Toorn, M. C. (1997). *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Nederland, Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff uitgevers/Wolters Plantyn.
- Ham, B. van der (2019). *Zichtbaar Nederlands: Grammatica NT2*. Nederland, Bussum: Coutinho.
- Hamblin, C. L. (1987). *Imperatives*. New York, NY: Basil Blackwell.
- Haverkate, H. (2006). *Zou ik misschien toch nog eventjes een klein vraagje mogen stellen? Nederlandse omgangsvormen in intercultureel perspectief*. Nederland, Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Hendriks, B. C. (2002). *More on Dutch English... please? A study of request performance by Dutch native speakers, English native speakers and Dutch learners of English* (Dissertatie, Radboud Universiteit Nijmegen). Geraadpleegd van <https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/19165/19165.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Hendriks, B. C. & Le Pair, R. (2004). Conventionaliteit en beleefdheid in Nederlandse verzoeken. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 26(1), 21-43.
- Hiligsmann, P. & Noiret, F. (2010). Modale partikels in het Nederlands en hun vertaling in het Frans. In J. de Caluwé, & J. van Keymeulen (Eds.), *Voor Magda: Artikelen voor Magda Devos bij haar afscheid van de Universiteit Gent* (pp. 281 – 292). België, Gent: Academia Press.
- Hoop, H. de, Klatter, J., Mulder, G., & Schmitz, T. (2016). Imperatives and politeness in Dutch. *Linguistics in the Netherlands*, 33(1), 41–53. <https://dx.doi.org/10.1075/avt.33.04hoo>
- House, J. (1989). Politeness in English and German: The functions of please and bitte. In S. Blum-Kulka, J. House, & G. Kasper (Eds.), *Cross-cultural pragmatics: Requests and apologies* (pp. 221-247). Norwood, NJ: Ablex.
- Janney, R. W., & Arndt, H. (2005). Intracultural tact versus intercultural tact. In R. J. Watts, S. Ide, & K. Ehlich (Eds.), *Politeness in language* (pp. 21-41). Duitsland, Berlijn: Mouton de Gruyter.
- Kallia, A. (2005). Directness as a source of misunderstanding: The case of requests and suggestions. In R. T. Lakoff & S. Ide (Eds.), *Broadening the Horizon of Linguistic Politeness* (pp. 217-234). Nederland, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Kasper, G., & Schmidt, R. (1996). Developmental issues in interlanguage pragmatics. *Studies in Second Language Acquisition*, 18(2), 149–169. <https://dx.doi.org/10.1017/S0272263100014868>
- Krösschell, M. (2021). *Partikelonderwijs voor NT2-leerders? Eigenlijk toch maar wel!* (Masterscriptie, Radboud Universiteit Nijmegen). Geraadpleegd van https://scholar.google.com/scholar?hl=nl&as_sdt=0%2C5&q=partikelonderwijs&btnG=
- Lakoff, R. T. (2005). Civility and its Discontents: Or, getting in your face. In R. T. Lakoff & S. Ide (Eds.), *Broadening the Horizon of Linguistic Politeness* (pp. 23-43). Nederland, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Leech, G. N. (1983). *Principles of pragmatics*. Engeland, Londen: Longman.
- Lee-Wong, S. M. (1994). Imperatives in requests: Direct or impolite – Observations from Chinese. *Pragmatics*, 4(4), 491–515. <https://dx.doi.org/10.1075/prag.4.4.01lee>

- Le Pair, R. (1996). Spanish request strategies: A cross-cultural analysis from an intercultural perspective. *Language sciences*, 18(3-4), 651-670. [https://dx.doi.org/10.1016/S0388-0001\(96\)00040-X](https://dx.doi.org/10.1016/S0388-0001(96)00040-X)
- Mazzon, G. (2017). Paths of development of English DMs: (Inter)subjectification, deontic reversal and other stories. In C. Fedriani, & A. Sansò (Eds.), *Pragmatic markers, discourse markers, and modal particles: New perspectives* (pp. 289-304). Nederland, Amsterdam: Benjamins.
- Phillips, E. M. (1993). Polite requests: Second language textbooks and learners of French. *Foreign Language Annals*, 26(3), 372-381. <https://dx.doi.org/10.1111/j.1944-9720.1993.tb02293.x>
- Sato, S. (2008). Use of 'please' in American and New Zealand English. *Journal of Pragmatics*, 40(7), 1249-1278. <https://dx.doi.org/10.1016/j.pragma.2007.09.001>
- Searle, J. (1975). Indirect Speech Acts. In P. Cole & J. L. Morgan (Eds.), *Syntax and semantics, 3: Speech acts* (pp. 59-82). New York, NY: Academic Press.
- Silverstein, M. (2010). 'Direct' and 'indirect' communicative acts in semiotic perspective. *Journal of Pragmatics*, 24(2), 337-353. <https://dx.doi.org/10.1016/j.pragma.2009.06.003>
- STEP Nijmegen (z.d.). *De kracht van de taalcursussen van STEP Nijmegen*. Geraadpleegd van <https://stepnijmegen.nl/>
- Tersteeg, W., & Duenk, S. (2017). *In zicht*. Nederland, Meppel: Boom.
- Thomas, J. (1983). Cross-cultural pragmatic failure. *Applied linguistics*, 4(2), 91-112. <https://dx.doi.org/10.1093/applin/4.2.91>
- Trosborg, A. (1995). *Interlanguage pragmatics: Requests, complaints, and apologies*. Duitsland, Berlijn: Mouton de Gruyter.
- Tsuzuki, M., Takahashi, K., Patschke, C., & Zhang, Q. (2005). Selection of linguistic forms for requests and offers: Comparison between English and Chinese. In R. T. Lakoff & S. Ide (Eds.), *Broadening the Horizon of Linguistic Politeness* (pp. 283-298). Nederland, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Vellenga, H. (2004). Learning pragmatics from ESL & EFL textbooks: How likely? *Tesl-Ej*, 8(2), 1-18.
- Verbruggen, K., Taks, H., & Jacobs, E. (2014). *Taaltalent 3*. Nederland, Bussum: Coutinho.
- Vismans, R. (1994). *Modal particles in Dutch directives: A study in functional grammar* (Dissertatie, Vrije Universiteit Amsterdam). Geraadpleegd van <https://research.vu.nl/ws/portalfiles/portal/62846996/complete+dissertation.pdf>
- Watts, R. J. (2003). *Politeness*. Engeland, Cambridge: Cambridge University Press.
- Wenzel, V. (2004). Partikels in het Nederlands als vreemde taal. *Neerlandica Extra Muros*, 42(1), 33-43.
- Wichmann, A. (2004). The intonation of *please*-requests: A corpus-based study. *Journal of Pragmatics*, 36(9), 1521-1549. <https://dx.doi.org/10.1016/j.pragma.2004.03.003>
- Wiercińska, K. (2020a). Moet het nou zo direct? De Poolse en Nederlandse kijk op directheid als communicatief struikelblok. *Neerlandica Wratislaviensia*, 30, 147-163. <https://dx.doi.org/10.19195/0860-0716.30.11>
- Wiercińska, K. (2020b). Who is more tolerant? The perception of imperatives in Polish and in Dutch in an informal context. *Roczniki Humanistyczne*, 68(5), 139-154. <https://dx.doi.org/10.18290/rh20685sp-10>
- Wierzbicka, A. (2003). *Cross-cultural pragmatics: The semantics of human interaction*. Engeland, Londen: De Gruyter Mouton.
- Wijst, P. van der (1995). The perception of politeness in Dutch and French indirect requests. *Text & Talk*, 15(4), 477-501.

- Wouden, T. van der (2002). Partikels: Naar een partikelwoordenboek voor het Nederlands. *Nederlandse taalkunde*, 7(1), 20-43.
- Wouden, T. van der, & Caspers, J. (2008). Partikels als leerprobleem in het Nederlands als tweede taal. *Internationale Neerlandistiek*, 46(3), 33-45.
- Wouden, T. van der, & Caspers, J. (2010). Nederlandse partikelbeschrijving in internationaal perspectief: Waar zijn we eigenlijk en waar moet het toch naar toe? *Internationale Neerlandistiek*, 48(2), 52-62. <https://dx.doi.org/10.5117/IVN2010.2.DERW>
- Zinken, J., & Depperman, A. (2017). A cline of visible commitment in the situated design of imperative turns: Evidence from German and Polish. In M. Sorjonen, L. Raevaara, & E. Couper-Kuhlen (Eds.), *Imperative turns at talk: The design of directives in action* (pp. 27-63). Nederland, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Appendix A - De gebruikte items op de twee toetsmomenten

Context 1 (alsjeblieft):

Maarten zit in de bioscoop een film te kijken. De jongens voor hem gaan steeds staan, waardoor hij het beeld niet goed kan zien. Maarten zegt tegen de jongens: _____.

- a. Ga maar even zitten.
- b. Stop alsjeblieft met zingen.
- c. Ga alsjeblieft zitten.
- d. Stop maar even met zingen.

Correct antwoord: c

Context 2 (alsjeblieft):

De telefoon van de man van Angela gaat af en maakt veel geluid. Angela heeft last van het geluid en zegt tegen haar man: _____.

- a. Kom maar even hier.
- b. Neem alsjeblieft je telefoon op.
- c. Kom alsjeblieft hier.
- d. Neem je telefoon maar even op.

Correct antwoord: b.

Context 3 (alsjeblieft):

De man van Jolanda zit te lezen in de tuin. Jolanda heeft zijn hulp nodig. Ze heeft hem al drie keer geroepen, maar hij komt niet. Ze zegt tegen hem: _____.

- a. Kom maar even helpen.
- b. Veeg alsjeblieft je voeten.
- c. Veeg maar even je voeten.
- d. Kom alsjeblieft helpen.

Correct antwoord: d

Context 4 (alsjeblieft):

De cursisten van Emma melden zich vaak niet af als ze niet naar de les komen. Emma vindt dat niet fijn en ze zegt tegen haar cursisten: _____ als je niet komt.

- a. Gebruik maar even een woordenboek.
- b. Stuur maar even een berichtje.
- c. Stuur alsjeblieft een berichtje.
- d. Gebruik alsjeblieft een woordenboek.

Correct antwoord: c

Context 5 (alsjeblieft):

Maria past een jurk in een pashokje in een kledingwinkel. Haar vriendin doet de deur van het pashokje open, terwijl Maria zich aan het uitkleden is. Maria zegt tegen haar vriendin:

_____.

- a. Doe alsjeblieft de deur dicht.
- b. Neem maar even een paracetamol.
- c. Doe de deur maar even dicht.
- d. Neem alsjeblieft een paracetamol.

Correct antwoord: a

Context 6 (alsjeblieft):

Jolanda wil vandaag een taart bakken, maar Martin heeft gisterenavond de keuken niet gepest. Er ligt veel troep en het aanrecht is vies. Ze zegt tegen Martin:

_____.

- a. Zit maar even stil.
- b. Maak de keuken maar even schoon.
- c. Zit alsjeblieft stil.
- d. Maak alsjeblieft de keuken schoon.

Correct antwoord: d

Context 7 (maar even):

Bob krijgt vandaag een prik in zijn arm. Hij vindt de naald eng om te zien. De dokter zegt tegen hem: _____.

- a. Kijk alsjeblieft de andere kant op.
- b. Kijk maar even de andere kant op.
- c. Raak me alsjeblieft niet aan.
- d. Raak me maar even niet aan.

Correct antwoord: b

Context 8 (maar):

Anna is met haar kleine zusje in de snoepwinkel. Ze zegt tegen haar zusje:

_____.

- a. Zeg maar wat je wilt.
- b. Eet maar even je bord leeg.
- c. Eet alsjeblieft je bord leeg.
- d. Zeg alsjeblieft wat je wilt.

Correct antwoord: a

Context 9 (maar even):

Suzanne is verdrietig, omdat ze haar telefoon kapot heeft laten vallen. Haar vader geeft haar geld en zegt tegen haar: _____.

- a. Koop alsjeblieft een nieuwe telefoon.
- b. Zoek alsjeblieft je sleutels.
- c. Koop maar even een nieuwe telefoon.
- d. Zoek maar even je sleutels.

Correct antwoord: c

Context 10 (maar even):

Thomas gaat naar de tandarts, maar hij moet lang wachten in de wachtkamer. De receptioniste zegt tegen hem: _____.

- a. Betaal de rekening maar even.
- b. Betaal alsjeblieft de rekening.
- c. Neem maar even een kopje koffie.
- d. Neem alsjeblieft een kopje koffie.

Correct antwoord: c

Context 11 (maar even):

De verwarming staat aan in het huis van Lina en Tobias. Lina ziet dat Tobias het heel warm heeft. Ze zegt tegen Tobias: _____.

- a. Zet alsjeblieft de verwarming uit.
- b. Zet de verwarming maar even uit.
- c. Schiet maar even op.
- d. Schiet alsjeblieft op.

Correct antwoord: b

Context 12 (maar even):

Anouk is slecht in wiskunde. Het lukt haar niet om de opdrachten alleen te maken. Haar klasgenoot Luuk is juist erg goed in wiskunde. De docent zegt tegen Anouk: _____ met Luuk.

- a. Werk maar even samen.
- b. Werk alsjeblieft samen.
- c. Schrijf maar even een brief.
- d. Schrijf alsjeblieft een brief.

Correct antwoord: a

Appendix B - Lesplan

Lesdoelen:

- De cursist is in staat om het onderscheid te maken tussen imperatieven waarvan de boodschap in het belang is van de spreker en imperatieven waarvan de boodschap in het belang is van de hoorder.
- De cursist is in staat om te herkennen hoe de woorden ‘alsjeblieft’ en ‘maar (even)’ op een natuurlijke wijze worden gebruikt in imperatieven.

Basisregels en taalhandelingen die centraal staan in deze les:

- Wanneer de boodschap van een imperatief in het voordeel is van de spreker, kan men deze imperatief geïrriteerder en dwingender laten klinken door het woord ‘alsjeblieft’ toe te voegen.
- Wanneer de boodschap van een imperatief in het voordeel is van de hoorder, kan men deze imperatief zacht en vriendelijk laten klinken door de partikels ‘maar (even)’ toe te voegen.

Introductie	<p>Ik vertel de cursisten dat we vandaag gaan praten over de gebiedende wijs.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ik vraag of de cursisten nog weten wat de gebiedende wijs is. • Ik schrijf een aantal voorbeelden op het bord. • Ik vertel kort hoe een imperatief grammaticaal te herkennen is. <p>‘Alsjeblieft’ en ‘maar even’ worden tijdens de introductie nog niet geïntroduceerd. Het doel van de introductie is om de voorkennis van het begrip ‘gebiedende wijs’ te activeren.</p>	<p>9.30 – 9.35</p>
Oefening A	<p>Ik vertel dat er soms extra woorden worden gebruikt in de gebiedende wijs: ‘alsjeblieft’ en woorden zoals ‘maar (even)’.</p> <p>Ik lees vier korte dialogen voor. De cursisten steken hun hand op wanneer ze een van die woorden horen.</p>	<p>9.35 - 9.40</p>
Uitleg	<p>Het doel van deze expliciete uitleg is om de cursisten bewust te laten worden van het verschil in sprekers- en hoordersbelang + het voorkomen van ‘alsjeblieft’ en ‘maar (even)’ in imperatieven.</p> <p>Tijdens deze oefening wordt met behulp van kleurgebruik op de PowerPoint het principe van ‘zien = snappen’ toegepast.</p> <ul style="list-style-type: none"> • ‘Alsjeblieft’ → De spreker wil iets → Irritatie/boos/onbeleefd • ‘Maar (even)’ → Iets is goed voor de hoorder → vriendelijk/beleefd <p>De cursisten krijgen de vier korte dialogen van de A-oefening op papier aangeboden + ik presenteer deze teksten op de PowerPoint. We bekijken klassikaal de dialogen + ik leg bovenstaande informatie uit.</p>	<p>9.40 - 9.50</p>

Oefening B.1	<p>Ik deel de cursisten op in tweetallen. De duo's gaan onderstaande dialogen met elkaar oefenen. Daarna draaien ze de rollen om.</p> <p>Dialoog 1: A: Mijn auto is kapot. B: Wat vervelend voor je. Kun je hem nog repareren? A: Ja, ik ga morgen proberen om hem te repareren. B: Ik ben morgen vrij. Stuur maar een berichtje als je hulp nodig hebt.</p> <p>Dialoog 2: A: Je gebruikt al de hele ochtend mijn laptop. Mag ik hem terug? B: Nee, ik wil mijn spelletje afmaken. A: Maar ik heb mijn laptop zelf nodig. Ik moet een belangrijke opdracht inleveren. B: Kan dat niet morgen? A: Nee! Gebruik alsjeblieft je eigen laptop.</p>	9.50 – 9.55
Oefening B.2	<p>De cursisten krijgen korte contexten met imperatieve aangeboden. Ze geven bij elke context aan of er sprake is van sprekersbelang of hoordersbelang.</p> <p>Deze oefening wordt individueel gemaakt. We bespreken de oefening daarna klassikaal.</p>	9.55 – 10.05
Oefening B.3	<p>Ik deel de cursisten op in tweetallen. De cursisten gaan zinnen met elkaar matchen.</p> <p>De oefening wordt klassikaal besproken. De ene cursist leest de eerste zin voor. De andere cursist leest de tweede zin voor. We bespreken ook of er sprake is van sprekersbelang of hoordersbelang.</p>	10.05 – 10.15
Oefening B.4	<p>Quiz. De cursisten krijgen ieder een wisbordje met een stift.</p> <p>Op de PowerPoint staan korte contexten met twee antwoordopties: een imperatief met 'alsjeblieft' of een imperatief met 'maar even'. De cursisten schrijven het antwoord op hun bordje en houden vervolgens het bordje omhoog.</p>	10.15 – 10.30
	Pauze	10.30 – 10.45
Oefening C	<p>De cursisten krijgen korte contexten aangeboden op papier. Ze maken de contexten compleet door een imperatief toe te voegen, die ze zelf bedenken. In de imperatief maken ze ofwel gebruik van 'alsjeblieft' ofwel van 'maar (even)'.</p> <p>Om deze oefening succesvol uit te voeren, moet de cursist in staat zijn om te bepalen of er sprake is van sprekersbelang of</p>	10.45 – 11:05

	<p>hoordersbelang en vervolgens daar 'alsjeblift' of 'maar (even)' aan koppelen.</p> <p>Deze oefening wordt individueel gemaakt. We bespreken de oefening daarna klassikaal.</p>	
	Toets	11:05 – 11:25

Appendix C – Oefeningen lesplan

Oefening A:

Sprekersbelang	Hoordersbelang
<p><u>Dialogo 1: bij de bakker.</u></p> <p>Loes: Meneer, is er een probleem? Bas: Ik moet nog even nadenken wat wil bestellen. Loes: Ik heb haast. Mag ik eerst bestellen? Bas: Nee, want ik ben aan de beurt. Loes: Zeg <u>alsjeblieft</u> wat je wilt.</p>	<p><u>Dialogo 2: op kantoor.</u></p> <p>Victor: Hoi Tamara. Hoe gaat het met je? Tamara: Ik kan me niet goed concentreren vandaag. Victor: Hoe komt dat? Tamara: Er is te veel geluid op de gang. Victor: Doe de deur <u>maar even</u> dicht.</p>
<p><u>Dialogo 3: in de keuken.</u></p> <p>Sam: Mam, mag ik een snoepje? Inge: Nee, want we gaan zo eten. Sam: Mag ik dan iets anders eten? Ik heb honger. Inge: Nee. Stop <u>alsjeblieft</u> met zeuren.</p>	<p><u>Dialogo 4: thuis.</u></p> <p>Tim: Ik heb drie bloempotten gekocht in de winkel. Eva: Leuk! Mag ik ze eens zien? Tim: Natuurlijk. Kijk, ik heb een witte, een rode en een groene gekocht. Eva: Leuke kleuren. Tim: Jij mag er ook één hebben. Kies <u>maar</u> een kleur die je mooi vindt.</p>

Oefening B.2:

Is er een voordeel voor de spreker of is er een voordeel voor de hoorder?

- Lucy en Mohammed gaan samen kamperen. Lucy is moe en wil graag slapen. Ze zegt tegen Mohammed: zet alsjeblieft de tent op.
- Dennis wil de schone was laten drogen op het droogrek, maar er is geen plek omdat zijn huisgenoot haar kleding niet heeft opgeruimd. Dennis zegt tegen haar: vouw alsjeblieft je kleding op.
- Paul moet naar huis met de trein, maar de trein rijdt niet door een storing. Diana heeft een auto en zegt tegen hem: rijd maar met mij mee.
- Amber zingt mee met de radio. Bart is aan het studeren voor een belangrijk examen en zegt tegen Amber: stop alsjeblieft met zingen.
- Olga en Julia zitten op het terras in de zon. De schouders van Julia worden een beetje rood. Olga zegt tegen haar: smeer je maar even in met zonnebrandcrème.
- Anja was moe en is vroeg naar bed gegaan. Haar man Joost komt binnen en doet het licht aan. Anja wordt wakker en zegt: doe alsjeblieft het licht uit.
- Marloes en Samuel zijn op vakantie in Egypte, waar de zon heel fel schijnt. Samuel is zijn zonnebril vergeten. Marloes zegt tegen hem: zet mijn zonnebril maar even op.
- Tessa is een taart aan het bakken. Haar zoontje verveelt zich en wil graag iets doen. Tessa zegt tegen hem: kom maar even helpen.

Oefening B.3

Zoek de juiste zinnen bij elkaar. Is er een voordeel voor de spreker of voor de hoorder?

1. Spreker A: Ik vind deze opdracht moeilijk. Ik ken heel veel woorden niet.
 2. Spreker A: Ik ga vanmiddag buiten spelen met mijn vrienden.
 3. Spreker A: Sorry dat ik te laat ben.
 4. Spreker A: Ik wil me graag inschrijven voor deze opleiding.
 5. Spreker A: Kan ik je ergens mee helpen?
 6. Spreker A: Ik heb het huiswerk niet gemaakt.
-
- a. Spreker B: Vul het formulier maar even in.
 - b. Spreker B: Schrijf alsjeblieft het huiswerk voortaan goed in je agenda.
 - c. Spreker B: Zet volgende keer alsjeblieft een wekker.
 - d. Spreker B: Gebruik maar even een woordenboek.
 - e. Spreker B: Kleed je maar even warm aan. Het gaat hard waaien.
 - f. Spreker B: Help me alsjeblieft met deze oefeningen.

Oefening B.4

Welke zin past het beste op de lege plek?

Vraag 1:

De kinderen van Martha willen graag geld verdienen. Dit kunnen ze doen door een klusje in huis te doen. Martha zegt tegen haar kinderen: _____.

- a. Maak alsjeblieft de vloer schoon.
- b. Maak de vloer maar even schoon.

Vraag 2:

Marije heeft vrijdag een afspraak bij de kapper, maar ze wil liever op een andere dag gaan. De kapper zegt tegen Marije: _____.

- a. Kom alsjeblieft een dag later.
- b. Kom maar een dag later.

Vraag 3:

Rianne heeft een nieuwe kast besteld. Haar kinderen proberen de kast voor haar in elkaar te zetten. Ze luisteren niet goed naar elkaar en ze maken ruzie. Rianne zegt tegen haar kinderen: _____.

- a. Werk alsjeblieft samen.
- b. Werk maar even samen.

Vraag 4:

Luuk heeft de fiets van Gijs geleend, maar hij is de fietssleutel kwijtgeraakt. Gijs heeft zijn fiets nu zelf nodig. Hij is al bijna te laat. Hij zegt tegen Luuk: _____.

- a. Zoek maar even mijn fietssleutel.
- b. Zoek alsjeblieft mijn fietssleutel.

Vraag 5:

Suzanne is verdrietig, omdat ze haar laptop kapot heeft laten vallen. Haar vader geeft haar geld en zegt tegen haar: _____.

- a. Koop alsjeblieft een nieuwe laptop.
- b. Koop maar even een nieuwe laptop.

Vraag 6:

Lisa rekent haar boodschappen af bij de kassa. Ze gebruikt haar pinpas. De man naast haar probeert stiekem haar pincode te lezen. Lisa zegt tegen de man: _____.

- a. Kijk alsjeblieft de andere kant op.
- b. Kijk maar even de andere kant op.

Oefening C:

Maak de contexten compleet. Bedenk zelf een zin in de gebiedende wijs. Gebruik of 'alsjeblieft' of 'maar (even)' in de zin.

1. Olivier brengt Kim naar het station met de auto. De trein van Kim gaat om negen uur. Het is al kwart voor negen. Kim zegt tegen Olivier: _____.
2. Laura heeft vandaag geen oppas kunnen regelen voor haar kinderen. Haar baas zegt tegen haar: _____.
3. De kinderen van Jolanda spelen in de woonkamer. Ze maken veel lawaai. Jolanda zegt tegen haar kinderen: _____.
4. Filip volgt een cursus Frans, maar hij snapt de oefening niet. Hij zegt tegen een andere cursist: _____.
5. De dochters van Milou gaan vandaag op schoolreisje naar de dierentuin. Milou zegt tegen haar kinderen: _____.
6. Het raam staat open. Maria heeft het koud. Haar moeder zegt tegen haar: _____.